

વર્ષ : ૪૭ ❖ અંક : ૦૯
સપ્ટેમ્બર-૨૦૨૩

શ્રદ્ધેય સંતશ્રી આત્માનંદજી પ્રેરિત

Retail Price Rs. 5/- Each

દિવ્યધ્વનિ

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર

(શ્રી સત્યજીવ - સેવા - સાધના કેન્દ્ર સંચાલિત)
કોબા ૩૮૨ ૦૦૭. (જિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)

મો.નં. ૯૪૨૮૬૬૨૩૮૬ (કાર્યાલય / એકાઉન્ટ્સ), ૯૪૨૮૬૬૨૩૭૬ (રિસેશન / આવાસ)

Mail : mail@shrimadkoba.org, Web : www.shrimadkoba.org

સંસ્થાના શ્રી જિનમંદિરમાં પાર્શ્વનાથ પ્રભુને નિર્વાણલાડુ અર્પણ વેળાએ

૧૫મી ઓગસ્ટ (સ્વાતંત્ર્યદિન) ની સંસ્થામાં ઉજવણી

રક્ષાબંધનની ઉજવણી

:- પ્રેરક :-

શ્રદ્ધેયશ્રી આત્માનંદજી
ૐ

:- તંત્રી - સંપાદક :-

શ્રી મિતેશ એ. શાહ
(મો) ૮૪૨૭૦૬૪૪૭૯

:- સ્વત્વાધિકારી :-

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક
સાધના કેન્દ્ર
(શ્રી સત્શ્રુત-સેવા-સાધના કેન્દ્ર
સંચાલિત)
ૐ

:- મુદ્રક-પ્રકાશક :-

ડૉ. શ્રી શર્મિષ્ઠાબેન એમ. સોનેજી
શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક
સાધના કેન્દ્ર, કોબા
ૐ

:- પ્રકાશન સ્થળ :-

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક
સાધના કેન્દ્ર
કોબા - ૩૮૨ ૦૦૭
ફોન : ૮૪૨૮૬૬૨૩૮૬
(કાર્યાલય/એકાઉન્ટ્સ)
૮૪૨૮૬૬૨૩૭૬
(રિસેપ્શન/આવાસ)
ૐ

:- લવાજમ શ્રેણી :-

ભારતમાં
ત્રિવાર્ષિક રૂ. ૪૦૦
આજીવન રૂ. ૨૦૦૦
પરદેશમાં
By Air Mail
ત્રિ-વાર્ષિક : Rs. 4000
\$-80, £-60
આજીવન : Rs. 15000
\$-300, £-220

દિવ્યધ્વનિ

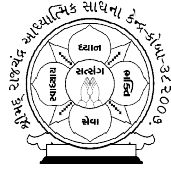
અનુક્રમણિકા

- (૧) શ્રી સદ્ગુરુપ્રસાદ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી ૫
- (૨) ધર્મની સર્વાંગી આરાધના પૂજ્યશ્રી આત્માનંદજી ૬
- (૩) પરમકૃપાળુ શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર પૂજ્ય બહેનશ્રી.....૧૧
- (૪) શ્રી સ્વરૂપ સંબોધન બા.બ્ર.શ્રી સુરેશજી..... ૧૩
- (૫) સમાધિ માટે પાંચકાળની સમણ શ્રુતપ્રજ્ઞજી ૧૫
- (૬) પરમનો સ્પર્શ પદ્મશ્રી ડૉ. કુમારપાળ દેસાઈ .. ૧૬
- (૭) શ્રી પૂજ્યપાદ આચાર્ય પ્રા. ચંદાબહેન પંચાલી ૧૮
- (૮) શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર ... શ્રી મહેન્દ્રભાઈ ખંધાર ... ૨૨
- (૯) સ્વાધ્યાય શ્રી રમેશભાઈ ખંધાર ૨૬
- (૧૦) વિશ્વાસના દેવતા ગૌરીશ પોરીઆ ૩૧
- (૧૧) વર્તમાન શિક્ષણ માંગે છે, ... શ્રી પારુલબેન ગાંધી ... ૩૨
- (૧૨) પૂજ્યશ્રીની ધ્યાનદશા શ્રી દીપ્તિબેન બાવીસી ૩૬
- (૧૩) સમાજ-સંસ્થા દર્શન ૩૯
- (૧૪) જીવનસંકલ્પ - દિવાળી પુસ્તિકા ૪૨

વર્ષ : ૪૭

સપ્ટેમ્બર-૨૦૨૩

અંક-૦૯

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર

(શ્રી સત્શ્રુત-સેવા-સાધના કેન્દ્ર સંચાલિત)

કોબા - ૩૮૨ ૦૦૭ (જિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત)

ફોન : ૮૪૨૮૬૬૨૩૮૬ (કાર્યાલય/એકાઉન્ટ્સ)

૮૪૨૮૬૬૨૩૭૬ (રિસેપ્શન/આવાસ)

mail@shrimadkoba.org, www.shrimadkoba.org

બેંકમાં સીધું દાન ભરવા માટેની વિગત

Bank Detail : Shrimad Rajchandra Adhyatmik Sadhana Kendra

Name of Bank : Kotak Mahindra Bank

Branch : Chandkheda, Ahmedabad - 382424.

A/c. No. : 08390020000044 • IFS Code : KKBK0000839

BANK DETAILS FOR FOREIGN DONORS

IN FAVOUR OF : SHREE SATSHRUT SEVA SADHANA KENDRA

NAME of BANK : STATE BANK OF INDIA

BRANCH : NEW DELHI, MAIN BRANCH 11, PARLIAMENT STREET-110001

A/C NO. : 40102524216

IFSC CODE : SBIN0000691

SWIFT CODE : SBININBB104

INCOME TAX EXEMPTION UNDER SECTION (80G) 5 OF THE INCOME TAX ACT, 1961. VIDE NO. CIT / GNR / 80G / GNR89 / 2008-2009

INCOME TAX REGISTRATION U/S. 12AA. 041910192

લેખકો / ગ્રાહકો / વાચકોને

- ☞ 'દિવ્યધ્વનિ' દર મહિને પ્રગટ થાય છે.
- ☞ કોઈ પણ અંકથી ગ્રાહક થઈ શકાય છે.
- ☞ ત્રણ વર્ષથી ઓછી મુદતનું લવાજમ સ્વીકારવામાં આવતું નથી.
- ☞ ચેક/ડ્રાફ્ટ/એમ.ઓ. 'શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર આધ્યાત્મિક સાધના કેન્દ્ર, કોબા'ના નામનો મોકલવો.
- ☞ સહુ સ્વજનો-મિત્રો વધુમાં વધુ ગ્રાહકો નોંધાવીને સહયોગી બને તેવી વિનમ્ર અપેક્ષા છે.
- ☞ ગ્રાહકોએ પત્રવ્યવહારમાં પોતાનો ગ્રાહક નંબર અને પૂરું સરનામું અવશ્ય લખવું. ગ્રાહક નંબર સરનામાની ઉપર લખોલો હોય તે નોંધી રાખવા વિનંતી છે.
- ☞ સરનામામાં ફેરફાર થયાની જાણ તાત્કાલિક કરવા વિનંતી છે.
- ☞ કોઈપણ લેખ સ્વીકારવો કે ન સ્વીકારવો કે કમશ: લેવો તેનો સંપાદકશ્રીને સંપૂર્ણ અધિકાર રહેશે.
- ☞ લેખકોનાં મંતવ્યો સાથે સંપાદકશ્રીનું સહમત હોવું આવશ્યક નથી.

ગ્રાહકોને નમ્ર વિનંતી

આપના હાલના મોબાઈલ નંબર તેમજ E-mail એડ્રેસ સંસ્થાને આપના ગ્રાહક નંબર સાથે રેકર્ડ અપડેશન માટે તુરત જ મોકલી આપવા વિનંતી.

મો.નં. ૯૪૨૮૬૬૨૩૭૬,
વોટ્સએપ નં. ૯૩૨૭૦૮૦૩૮૩

: મુદ્રણસ્થાન :

ભગવતી ઑફસેટ

૧૫/સી, બંસીધર ઍસ્ટેટ, બારડોલપુરા,
અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૪
ફોન : ૨૨૧૬ ૭૬૦૩

પ્રાર્થના

હે પરમકૃપાળુ દેવ !

આજે સવારે જ્યારે સૂર્ય ઉગ્યો ત્યારે મારા મનમાં એક વિચાર પણ ઉગ્યો છે.

જેમ રસોઈમાં મીઠું ન હોય તો ન ચાલે, મીઠાઈમાં મીઠાશ ન હોય તો ન ચાલે, ધંધામાં ધન વગર ન ચાલે, વર્ષ દરમ્યાન વર્ષાઋતુ (વરસાદ) વગર ન ચાલે, તેમ મારા જીવનમાં આપના વિના પણ ન ચાલે. આપના વિના જીવનમાં અંધકાર જ છવાઈ જાય. આપના અમૃતવચનો વિના જીવનમાં શૂન્યતા જ વ્યાપી જાય.

વ્યાવહારિક જીવનમાં તો કદાચ અમુક વસ્તુઓનો વિકલ્પ મળી પણ જાય, પરંતુ પારમાર્થિક જીવનમાં તો આપના શરણનો કોઈપણ વિકલ્પ મને મળતો નથી. સંસારના સંગ-પ્રસંગમાં જ્યારે જ્યારે પ્રતિકૂળતાઓ આવે છે, મન અશાંત થઈ જાય છે, કોઈ ઉપાય જણાતો નથી ત્યારે આપનું શરણ જ મને શક્તિ આપે છે. આપના અમૃતવચનો અમૃતનો છંટકાવ કરે છે, અને મારું મન પરમશાંતિનો અનુભવ કરે છે. મારો જીવનભાગ ફરીથી નવપલ્લવિત થઈ જાય છે. આત્મા પાછો મોક્ષમાર્ગમાં સ્થિર થતો જાય છે. આવા વારંવારના અનુભવો પછી તો મને આપને એટલું જ કહેવાનું મન થાય છે કે,

“હે પરમકૃપાળુ દેવ!

મન, વચન અને કાયાના જોગમાંથી કેવળીસ્વરૂપભાવ થતાં જેને અહંભાવ મટી ગયો છે એવા જે આપ જ્ઞાનીપુરુષ, તેમના પરમ ઉપશમરૂપ ચરણારવિંદ, તેને નમસ્કાર કરી વારંવાર તેને ચિંતવી, તે જ માર્ગમાં પ્રવૃત્તિની હું ઈચ્છા કરું છું. મારી એ અંતરની ઈચ્છા પૂર્ણ કરવા આપ કૃપા કરો. પરમકૃપા કરો.”

ૐ શાંતિ: શાંતિ: શાંતિ:

શ્રી સદ્ગુરુપ્રસાદ

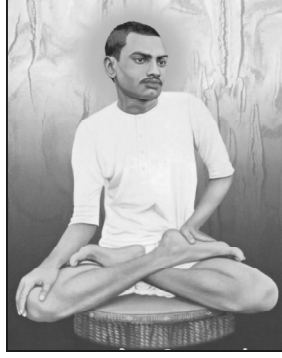
શ્રીમદ્ રાજચંદ્રજી

પત્રાંક-૫૨૨

મુંબઈ, ભા.સુદ ૩, રવિ, ૧૯૫૦

જીવને જ્ઞાનીપુરુષનું ઓળખાણ થયે તથા પ્રકારે અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ મોળાં પડવાનો પ્રકાર બનવા યોગ્ય છે, કે જેમ બની અનુક્રમે તે પરિક્ષીણપણાને પામે છે. સત્પુરુષનું ઓળખાણ જેમ જેમ જીવને થાય છે, તેમ તેમ મતાભિગ્રહ, દુરાગ્રહતાદિ ભાવ મોળા પડવા લાગે છે, અને પોતાના દોષ જોવા ભણી ચિત્ત વળી આવે છે; વિકથાદિ ભાવમાં નીરસપણું લાગે છે, કે જુગુપ્સા ઉત્પન્ન થાય છે; જીવને અનિત્યાદિ ભાવના ચિત્તવવા પ્રત્યે બળવીર્ય સ્ફુરવા વિષે જે પ્રકારે જ્ઞાનીપુરુષ સમીપે સાંભળ્યું છે, તેથી પણ વિશેષ બળવાન પરિણામથી તે પંચવિષયાદિને વિષે અનિત્યાદિ ભાવ દઢ કરે છે. અર્થાત્ સત્પુરુષ મળ્યે આ સત્પુરુષ છે એટલું જાણી, સત્પુરુષને જાણ્યા પ્રથમ જેમ આત્મા પંચવિષયાદિને વિષે રક્ત હતો તેમ રક્ત ત્યાર પછી નથી રહેતો, અને અનુક્રમે તે રક્તભાવ મોળો પડે એવા વૈરાગ્યમાં જીવ આવે છે; અથવા સત્પુરુષનો યોગ થયા પછી આત્મજ્ઞાન કંઈ દુર્લભ નથી; તથાપિ સત્પુરુષને વિષે, તેનાં વચનને વિષે, તે વચનના આશયને વિષે, પ્રીતિ ભક્તિ થાય નહીં ત્યાં સુધી આત્મવિચાર પણ જીવમાં ઉદય આવવા યોગ્ય નથી; અને સત્પુરુષનો જીવને યોગ થયો છે, એવું ખરેખરું તે જીવને ભાસ્યું છે, એમ પણ કહેવું કઠણ છે.

જીવને સત્પુરુષનો યોગ થયે તો એવી ભાવના થાય કે અત્યાર સુધી જે મારાં પ્રયત્ન કલ્યાણને અર્થે હતાં તે સૌ નિષ્ફળ હતાં, લક્ષ વગરનાં બાણની પેઠે હતાં, પણ હવે સત્પુરુષનો અપૂર્વ યોગ થયો છે, તો મારાં સર્વ સાધન સફળ થવાનો હેતુ છે. લોકપ્રસંગમાં રહીને જે નિષ્ફળ, નિર્લક્ષ સાધન કર્યા તે પ્રકારે હવે

સત્પુરુષને યોગે ન કરતાં જરૂર અંતરાત્મામાં વિચારીને દઢ પરિણામ રાખીને, જીવે આ યોગને, વચનને વિષે જાગૃત થવા યોગ્ય છે, જાગૃત રહેવા યોગ્ય છે; અને તે તે પ્રકાર ભાવી, જીવને દઢ કરવો કે જેથી તેને પ્રાપ્ત જોગ 'અફળ' ન જાય, અને સર્વ પ્રકારે એ જ બળ આત્મામાં વર્ધમાન કરવું, કે આ યોગથી જીવને અપૂર્વ ફળ થવા યોગ્ય છે, તેમાં અંતરાય કરનાર 'હું જાણું છું, એ મારું અભિમાન, કુળધર્મને અને કરતા આવ્યા છીએ તે ક્રિયાને કેમ ત્યાગી

શકાય એવો લોકભય, સત્પુરુષની ભક્તિ આદિને વિષે પણ લૌકિકભાવ, અને કદાપિ કોઈ પંચવિષયાકાર એવાં કર્મ જ્ઞાનીને ઉદયમાં દેખી તેવો ભાવ પોતે આરાધવાપણું એ આદિ પ્રકાર છે,' તે જ અંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ છે. એ પ્રકાર વિશેષપણે સમજવા યોગ્ય છે; તથાપિ અત્યારે જેટલું બન્યું તેટલું લખ્યું છે.

ઉપશમ, ક્ષયોપશમ અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને માટે સંક્ષેપમાં વ્યાખ્યા કહી હતી, તેને અનુસરતી ત્રિભોવનના સ્મરણમાં છે.

જ્યાં જ્યાં આ જીવ જન્મ્યો છે, ભવના પ્રકાર ધારણ કર્યા છે, ત્યાં ત્યાં તથાપ્રકારના અભિમાનપણે વર્ત્યો છે; જે અભિમાન નિવૃત્ત કર્યા સિવાય તે તે દેહનો અને દેહના સંબંધમાં આવતા પદાર્થોનો આ જીવે ત્યાગ કર્યો છે, એટલે હજી સુધી તે જ્ઞાનવિચારે કરી ભાવ ગાળ્યો નથી, અને તે તે પૂર્વસંજ્ઞાઓ હજી એમ ને એમ આ જીવના અભિમાનમાં વર્તી આવે છે, એ જ એને લોક આખાની અધિકરણક્રિયાનો હેતુ કહ્યો છે; જે પણ વિશેષપણે અત્ર લખવાનું બની શક્યું નથી. પત્રાદિ માટે નિયમિતપણા વિષે વિચાર કરીશ.

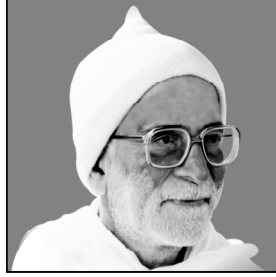

ધર્મની સર્વાંગી આરાધના (ભાગ-૩)

પરમ શ્રદ્ધેય સંતશ્રી આત્માનંદજી

આપણે ધર્મની સર્વાંગી આરાધના વિષય પર ચર્ચા કરી રહ્યા છીએ. ગત અંકમાં આપણે આ વિષય સંબંધિત કેટલાક મુદ્દાઓ પર વિચાર કર્યો, ચિંતન કર્યું કે ઉત્તમ સાધકનું, મુમુક્ષુનું જીવન કેવું હોય? અહીં 'કેવું હોવું જોઈએ?' એ 'પ્રપોઝલ' છે અને હોવું, કરવું, બદલવું, સુધારવું વગેરે પ્રક્રિયા છે. એ સંદર્ભમાં વિચારીએ તો સમ્યગ્દર્શનના આઠ અંગોને વધુ દૃઢ કરવા અને ન હોય તો તેને પ્રગટ કરવા માટે દરરોજ કેટલા કલાક સાધના થવી જોઈએ? દરરોજ ચાર કલાક તો થવી જ જોઈએ. છ કલાક થાય તો વધારે સારું. આપણું ધ્યેય દસ કલાક સાધના કરવાનું છે. એટલું જ નહીં, આ દસ કલાકની યોગ્ય રીતે વહેંચણી પણ હોવી જોઈએ. જેટલી જ્ઞાનની આરાધના, તેટલી ભક્તિની આરાધના. એ બેયની આ કાળમાં મુખ્યતા હોવી જોઈએ. ધ્યાનની આરાધના આપણી શક્તિ પ્રમાણે અડધો કલાક, પોણો કલાક, એક કલાક અને આગળ વધી શકાય તો દોઢ-બે કલાક કરી શકાય. જેવી પોતાની શક્તિ. ધ્યાનમાં વૈરાગ્ય આવી ગયો, ધ્યાનમાં ઈન્દ્રિય અને મનનો સંયમ પણ આવી ગયો. કારણ કે એ બે વિના સાચું ધ્યાન બની શકે જ નહીં. એ આજ્ઞા આપણે 'મોક્ષપાહુડ'ની ૬૩ મી ગાથાથી જાણવી.

આહારનો વિજય, નિદ્રાનો વિજય, આસનનો વિજય, અનેકાંતનો આશ્રય, આત્માનુભવી સદ્ગુરુ પાસેથી આત્માનું સ્વરૂપ જાણવું અને તેની સિદ્ધિ અર્થે ધ્યાન, એકાગ્રતા અને ચિત્ત-સ્થિરતાનો મહાન ઉદ્યમ કરવો- એવી છ આજ્ઞાઓ ભગવાને આપેલી છે. એમાં ધ્યાન કરવા ઈચ્છે છે એને માટે જ્ઞાન અને ભક્તિ સાથે વૈરાગ્ય તેમજ

યથાશક્તિ ઈન્દ્રિયનો સંયમ પણ આવશ્યક છે.

વ્યવહારિક રીતે આ મુદ્દાઓ પર વિચારીએ તો શક્તિને એટલે કે શરીરની શક્તિને પરમાર્થમાં વાપરવી. સાધકની કક્ષા કઈ છે, એ ક્યાં સાધના કરે છે એના પર એ આધારિત છે. રોજ એક કલાક, બે

કલાક, ત્રણ કલાક સાધના ઉપરાંત અન્ય સાધનો જેવા કે સાધકો, સંતોની સેવા, સાધુજનો કે અન્યોની સેવામાં પણ સમય ગાળવો જોઈએ. કેટલો સમય ફાળવ્યો છે એના પર આધાર છે. કોઈક જીવ અંતર્મુખી હોય તો એકાદ કલાક જ સેવા આપે, કોઈ કર્મયોગી હોય તો એ ચાર-પાંચ કલાકની સેવા આપે. બની શકે કે ધ્યાન કરવાની એનામાં શક્તિ નથી અથવા એવી અભિરુચિ નથી, એની સમુચ્ચય યોગ્યતા નથી. તો કંઈ વાંધો નહીં. કોઈનો એક પુત્ર ડૉક્ટર છે, બીજાએ એન્જિનિયરિંગ કર્યું છે, એક એમ.એલ.એ. છે અને એક મેટ્રિક જ ભણ્યો છે. તો મા-બાપ માટે કોઈ એક અળખામણો છે એવું નથી હોતું. બધાનો સમાન ઉછેર કર્યો હોય પણ પછી તેઓ પોતાની યોગ્યતા, ક્ષમતા અને અભિરુચિ પ્રમાણે આગળ વધ્યા હોય એવું બને.

ધ્યાનની વાત કરીએ તો પ્રાયે આ કાળે એડવાન્સ ધ્યાનની સિદ્ધિની સંભાવના લગભગ નહિવત્ છે. એટલે સેવા અને ભક્તિ સાધનાના અનિવાર્ય અંગ છે. વચનામૃતમાં બેત્રણ સંદર્ભ ઉલ્લેખનીય છે. કૃપાળુદેવ કહે છે કે, જીવ એમ માને છે કે આમ ધ્યાન કરવાથી મોક્ષ થશે પણ જ્ઞાનીપુરુષના લક્ષ્યમાં છે કે જીવનું કલ્યાણ શેમાં છે. તેમજ 'સંત વિના અંતની વાતમાં અંત પામતો નથી.' હવે કોઈ જીવ ધ્યાનયોગી હોય, કોઈ જીવ

ભક્તિયોગી હોય, કોઈ કર્મયોગી પણ હોય. કોઈ એકની મુખ્યતા હોઈ શકે પણ બીજાનો સ્વીકાર કરવો જોઈએ. ભક્તિવાળા જ્ઞાનમાર્ગીને કહે કે “આ બધાનો અર્થ નથી, ભક્તિ કરો.” અને જ્ઞાનમાર્ગી ભક્તિમાર્ગીને કહે કે, “આ શું રાગડા તાણો છો, ભક્તિ શું કરો છો, શાસ્ત્ર વાંચો” તો એ બંને આત્માર્થી નથી. આત્માર્થીના મોઢામાં ક્યારેય એવો શબ્દ હોય નહીં કે જે અપમાનજનક હોય. ખરાબમાં ખરાબ માણસને પણ વઢવાની પદ્ધતિ એવી હોય કે એમાં કોઈ અપમાનજનક શબ્દ ન હોય, કોઈ માણસનું મન ભેદાઈ જાય, કોઈનું હૃદય દુઃખ પામે એવી એની વાણી હોતી નથી.

આપણે શક્તિની વાત કરી- જે સેવા કરવામાં વાપરવાની છે. એમાં શરીરની શક્તિ પણ આવી જાય છે. મધ્યયુગના સંતોની એ વિશેષતા છે- ‘સેવા અને સુમિરન’ “તન સે કરો સેવા ઔર મન સે કરો સુમિરન” આ સામાન્ય આવશ્યકતા છે. કેમકે જીવમાં જ્યાં સુધી સ્વાર્થ હોય ત્યાં સુધી તેનામાં ઊંચી કક્ષાની સાધના કરવાની યોગ્યતા આવતી નથી. આપણા બાળકો કે ઘરના નાની વયના સ્વજનો ધર્મ તરફ વળે તો આપણે ડરીએ છીએ કારણકે આપણને પોતાને જ ધર્મમાં સાચી શ્રદ્ધા નથી. આપણે ડરીએ છીએ કે એ આ માર્ગે જતો રહેશે તો ? આપણે સમાજથી પણ ડરીએ છીએ. આ એ વાત દર્શાવે છે કે આપણું જીવન પાણીમાં ગયું અને હજી પાણીમાં છે કારણકે ધર્મ કરવાથી મારો દીકરો દુઃખી થશે એવી કલ્પના એ મૂળભૂત મિથ્યાત્વ છે.

કૃપાળુદેવે ‘ધર્મ’ વિશે ઘણા કવિત્ત લખ્યા છે -

“ધર્મ વિના પ્રીત નહીં, ધર્મ વિના રીત નહીં,
ધર્મ વિના હિત નહીં, કથું જન કામનું;
ધર્મ વિના ધ્યાન નહીં, ધર્મ વિના જ્ઞાન નહીં,
ધર્મ વિના ભાન નહીં, જીવ્યું કોના કામનું?”

આ બધા પદો ધર્મની મહત્તા દર્શાવે છે. રામ રાજા હતા તો પણ ધર્મ કર્યો. કૃષ્ણ પણ રાજા હતા તો પણ ધર્મ કર્યો. મહાવીર ને બુદ્ધ તો રાજા

હતા ત્યારે પણ ધર્મ કર્યો, પછી વિશેષ ધર્મ કર્યો. માટે ધર્મથી ડરવું નહીં. ‘ભોગમાં જ સુખ છે’ એવી કલ્પના જ અનંત સંસારનું કારણ છે. પર-દ્રવ્યમાંથી સુખ મળશે એવી માન્યતા મુમુક્ષુની તો ન જ હોય. માટે સ્વજનોમાં, સગાંવહાલામાં ધર્મની વહેંચણી કરવી, ધર્મની લ્હાણી કરવી. ધર્મના પ્રસારની લ્હાણી કરવી તેમજ એ બધાંને પણ ધર્મમાં પ્રીતિ થાય તેવા આયોજનો કરતા રહેવું. જગતના જીવોને ધર્મ પ્રત્યે પ્રેમ ઊપજે એવું કરવું.

રુચિ એટલે દૃષ્ટિ, પ્રતીતિ, Inclination. રુચિ એટલે અંદરનો ઝુકાવ. તીર્થંકર થવાની સોળ કારણભાવનામાં એ સૌથી પ્રથમ છે. રુચિ એટલે દર્શનવિશુદ્ધિ, શ્રદ્ધાની વિશુદ્ધિ. જેની શ્રદ્ધા સાચી તે જીતી જવાનો. પણ શ્રદ્ધા અંદરની હોવી જોઈએ. બહારથી તો બોલીએ -

“હે ભગવાન! હું તમારે શરણે છું, હે ગુરુ! હું તમારે શરણે છું. મારે હવે ધર્મ કરવો છે.” પણ ધર્મ કરવાનો આવે ત્યારે તબિયત સારી ન હોય, દીકરાના લગ્ન હોય, સીઝન ચાલી રહી હોય, કોર્ટની કે ઈન્કમટેક્ષની તારીખ હોય વગેરે વગેરે. ક્યારેક આવું બને એ બરાબર છે પણ ધીમેધીમે એ બધું ઓછું કરવું જોઈએ. તો જ આગળની ધર્મદશા પ્રગટે એમ કૃપાળુદેવે કહ્યું છે, એવું જ દરેક જ્ઞાની ભગવંતોએ કહ્યું છે. કૃપાળુદેવે તો અવરોધરૂપ બનતી આ ચાર શ્રેણીઓ દર્શાવી છે-લોક પ્રતિબંધ, સ્વજન પ્રતિબંધ, દેહાદિ પ્રતિબંધ અને સંકલ્પવિકલ્પ પ્રતિબંધ.

રુચિ અથવા દૃષ્ટિ એ કોઈક વાર કરવાની વાત નથી. એ કાયમ રહેવી જોઈએ. જો કે અઘરું છે. ભગવાન પ્રત્યે દૃષ્ટિ કરવી છે તો કઈ રીતે કરાય? બે રીતે કરાય-એક તો ભગવાનને યાદ કરીને. અલબત્ત એ પણ દૃષ્ટિ છે અને ખરેખર તો એ જ લક્ષ્ય છે. પરંતુ ભગવાનને યાદ કરવા છે એવી અંતરમાં જે તાલાવેલી છે એ બીજી દૃષ્ટિ છે. એ તાલાવેલી જેટલી વધારે હોય તેટલા ભગવાન યાદ આવ્યા વિના રહે નહીં. એ ધીમે - ધીમે પાકે. માટે ભગવાનને એવી પ્રાર્થના કરવી. જેમ કે દેવચંદ્રજી

તત્ત્વનો નિર્ણય કરવામાં સહાયરૂપ બનતો હોય તો જ્ઞાનીપુરુષો કહે છે કે તો વાંધો નહીં. એટલા માટે કહ્યું છે “કર વિચાર તો પામ.”

આત્મસિદ્ધિમાં બધું ટૂંકમાં કહ્યું છે. આ ગાથામાં કહ્યું છે ને -

“ષ્ટ્ પદના ષ્ટ્પ્રશ્ન તેં, પૂછ્યાં કરી વિચાર;
તે પદની સર્વાંગતા, મોક્ષમાર્ગ નિર્ધાર.”

ગુજરાત પ્રાંત છે, ને કળિયુગ છે અને જગતના જીવોની બુદ્ધિ, શક્તિ ઓછી છે એટલે અમે ટૂંકમાં કહ્યું છે. પણ જો તને કોઈ સંત મળે તો તું આત્મસિદ્ધિનાં એક-એક અંગનો વિસ્તારથી વિચાર કરજે. એમાં તને આખોય મોક્ષમાર્ગ હસ્તામલકવત્ મળી જશે. એ સર્વાંગતા પ્રાપ્ત કરવા માટે આપણે વિચાર કરીએ. મીમાંસા એટલે કે સૂક્ષ્મ પૃથ્થકરણ, ન્યાયાદિ સુયુક્તિથી તત્ત્વનું સૂક્ષ્મ પૃથ્થકરણ કરવું. મીમાંસા એટલે શું એ સાદી ભાષામાં, સાદા દૃષ્ટાંતથી સમજાવે.

વાંદરાઓ બેઠા હોય ત્યારે એક વાંદરો બીજાના વાળમાં ઝીણવટથી કંઈક શોધતો હોય. ઝીણી નજરથી શોધીને કંઈક ખેંચી કાઢે. એવું જ અન્ય એક જોયેલું દૃશ્ય, કદાચ ઘણાં જોયું હશે. દાતણ વેચવા કોઈ બાઈ બેઠી હોય, એની પાછળ એની દીકરી બેઠી હોય. એ એની માંના માથામાંથી એક એક વાળમાં શોધી શોધીને જૂ કાઢતી હોય. એ મીમાંસા કરતી હોય છે. આ તો રમૂજની વાત થઈ. પણ મહાપુરુષો કહેતા હોય છે કે આપણા આત્મામાં જૂ ને લીખ (વિભાવભાવો) પેસી ગયા છે. આપણે એ બધાને ધીમેધીમે કાઢવાના છે. પણ એ કામ ઉતાવળથી ન થાય. વાર લાગે. છતાં જલ્દી પણ થઈ શકે. ઘણા વર્ષોથી અંધારું હોય અને આપણે દીવો લઈ આવીએ તો અંધારું કેટલી વારમાં જાય ? વર્ષોનું અંધારું હોય તો પણ તરત જ જાય -

“દિલમાં દીવો કરો રે દીવો કરો,
કૂડા કામ, કોધને પરિહરો રે... દિલમાં દીવો કરો.”

પણ આ તો અધ્યાત્મની પદ્ધતિ થઈ.

સિદ્ધાંતની પદ્ધતિથી એટલું સહેલું નથી. દૃષ્ટાંતને સર્વ રીતે દાષ્ટાંતમાં ન સમજવું. દૃષ્ટાંત તો સમજવા માટે હોય. ભગવાનને ખુદને પણ કેવળજ્ઞાન પ્રગટ કરતા હજાર - હજાર વર્ષ લાગ્યા, ચાર જ્ઞાનના ધણી હોવા છતાં. દીક્ષા લીધા પછી કેટલા ઊંચા પરિણામ હોય ત્યારે મન:પર્યય જ્ઞાન થાય. છતાં એવું બન્યું. માટે જ સાધનાનું અભિમાન ન કરવું, સિદ્ધિનું અભિમાન ન કરવું અને સ્વચ્છંદ ન કરવો. ‘મને આટલી સિદ્ધિ પ્રગટી ગઈ છે, મને આત્માનો અનુભવ થઈ ગયો છે. હું તો આટલા વ્રત પાળું છું, મને શું વાંધો આવે. હવે તો મને મોક્ષ પણ તરત મળી જશે’ એવા ભાવ લાવવા નહીં. નિરંતર પરમાત્મા, સદ્ગુરુના દાસ થઈને રહેવું. એમાં આપણી બધાની સલામતી છે. છકી જવું નહીં કારણકે મોહ બધાને પછાડે છે, ભલભલાને પછાડે છે. તો સત્પુરુષોની વાણી સાંભળતા સાંભળતા આપણને વિકલ્પ થાય તો વાંધો નથી. પરંતુ જો પહેલેથી જ અભાવ કે શંકા થઈ જાય તો એ દોષનું કારણ છે. કારણકે આપણે વિચાર કરતા રહીશું કે ભગવાન તો કહે, એવું કઈ હોય નહીં.

“અથવા દેહ જ આત્મા, અથવા ઈન્દ્રિય પ્રાણ;

મિથ્યા જુદો માનવો, નહીં જુદું એંધાણ.”

એવી શંકા ઉત્તમ મુમુક્ષુને ન હોય. આત્મસિદ્ધિમાં કોણે શંકા કરી છે ? સામાન્ય શિષ્યએ કે જે પ્રારંભિક કક્ષાનો છે. એને એવી શંકા અંતરમાં થાય. જ્ઞાનીને પણ કોઈકવાર થાય. કેમ? કારણકે વર્તમાનમાં ક્ષયોપશમ સમ્યક્ જ્ઞાન છે. એટલે કોઈવાર અપ્રયોજનભૂત બાબતમાં ક્ષણવાર માટે એવો એક વિચાર આવી જાય. શંકા થઈ જાય. તરત સમાધાન આવી જાય કે ભગવાને કહ્યું છે, તેં જે અનુભવ્યું હતું તે તારું સ્વરૂપ છે, આ તારું સ્વરૂપ નથી. આ બધું તો પુણ્ય છે. એમ કહીને ભગવાનની વાણી દ્વારા અને કિંચિત્ પોતાના અનુભવ દ્વારા વસ્તુનો સ્વીકાર કરે છે. તો આ પ્રમાણે યથાપદવી સમજવા યોગ્ય છે.

(ક્રમશઃ)

જેમકે જ્ઞાનથી સુવર્ણ જાણ્યું તો તેણે ઉપાદેય માનીને ગ્રહણ કરી લીધું, સર્પને જાણ્યો તો હેય સમજીને છોડી દીધો તથા રસ્તામાં ચાલતા તૂણનો સ્પર્શ થયો તો લાભ-હાનિનો વિચાર ન કરતાં ઉપેક્ષિત કરી દીધું. પદાર્થને અનિષ્ટ જાણીને છોડી દેવો તે 'હાન' છે, ઈષ્ટ જાણીને ગ્રહણ કરવો તે ઉપાદાન છે તથા ઈષ્ટાનિષ્ટથી રહિત જાણીને મધ્યસ્થ રહેવું તે ઉપેક્ષા છે. આ ત્રણેય અજ્ઞાનનિવૃત્તિ બાદ થાય છે માટે પરંપરાફળ કહેવાય છે. આ પ્રમાણે મોક્ષમાર્ગમાં સમ્યગ્જ્ઞાન દ્વારા સર્વપ્રથમ મિથ્યાજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થાય છે, પછી તે સમ્યગ્જ્ઞાનથી જીવાદિ તત્ત્વોમાં હેય-જ્ઞેય-ઉપાદેયનો વિચાર કરીને આસ્રવ, બંધરૂપ હેય તત્ત્વોને ત્યાગે છે, અજીવરૂપ જ્ઞેયની ઉપેક્ષા કરે છે તથા સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષને ઉપાદેય માનીને ગ્રહણ કરે છે. આનાથી મોક્ષની સિદ્ધિ થાય છે.

શ્લોક-૧૩ અને ૧૪

ઉત્થાનિકા : શિષ્ય કહે છે કે હે ભગવન્ ! સમ્યગ્દર્શન તથા સમ્યગ્જ્ઞાનનું સ્વરૂપ તો આપની કૃપાથી જાણ્યું, હવે સમ્યક્ચારિત્રનું સ્વરૂપ સમજાવવા અનુગ્રહ કરો.

દર્શનજ્ઞાનપર્યાયેષુત્તરોત્તરભાવિષુ ।
સ્થિરમાલમ્બનમ્ યદ્વા, માધ્યસ્થ સુખદુઃખયોઃ ॥૧૩॥
જ્ઞાતાદૃષ્ટાહમેકોઽહં સુખે દુઃખે ન ચાપરઃ ।
ઇતીદં ભાવનાદાહર્યં, ચારિત્રમથવા પરમ્ ॥૧૪॥

અન્વયાર્થ : ઉત્તરોત્તરભાવિષુ = ઉત્તર ઉત્તર અર્થાત્ આગળ આગળ ઉગ્રત (વિશુદ્ધ) થનાર, દર્શનજ્ઞાનપર્યાયેષુ = સમ્યગ્દર્શન અને સમ્યગ્જ્ઞાનની પર્યાયમાં અથવા દર્શન-જ્ઞાન સ્વરૂપમાં, સ્થિરમ્ = અચલરૂપે, આલંબન = સ્થિરતા, યદ્વા = અથવા, સુખદુઃખયોઃ = કર્મોદયથી થનારા સુખદુઃખમાં, માધ્યસ્થમ્ = માધ્યસ્થભાવ અથવા, અહં = હું, એકઃ = એકલો, ચ = અને, અપરઃ = મારું કોઈ અન્ય, ન = નથી, સુખે-દુઃખે = સુખ-દુઃખમાં, જ્ઞાત-દૃષ્ટા = જાણનાર-દેખનાર છું, ઇતિ ઇદં = આ પ્રમાણે આ, ભાવનાદાહર્યં = આત્મભાવનાની દૃઢતા, અથવા = અથવા, પરમ્ = ઉત્કૃષ્ટ વીતરાગભાવ, ચારિત્રમ્ = સમ્યક્ ચારિત્ર છે.

ગાથાર્થ : સમ્યગ્દર્શન તથા સમ્યગ્જ્ઞાનના પ્રભાવથી ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધિને પ્રાપ્ત દર્શન-જ્ઞાનસ્વરૂપમાં સ્થિરતા અથવા સુખ-દુઃખના સમયે માધ્યસ્થભાવ અથવા સુખ-દુઃખના સમયે જ્ઞાતા-દૃષ્ટા ભાવ અથવા હું સર્વથી ભિન્ન એક છું, અન્ય કોઈ મારું નથી-આ પ્રમાણે ભાવનાની દૃઢતા સમ્યક્ચારિત્ર અથવા ઉત્કૃષ્ટ વીતરાગતા છે.

વિવેચન : આચાર્યદેવે આ કારિકામાં શુદ્ધનયાશ્રિત શુદ્ધચારિત્રનું સ્વરૂપ અત્યંત સુંદર તથા પ્રભાવક ઢંગથી દર્શાવ્યું છે. સર્વપ્રથમ તો પરમચારિત્રનું સ્વરૂપ વ્યક્ત કરે છે કે દર્શન-જ્ઞાનની ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ અર્થાત્ પૂર્વભાવિત સમ્યગ્દર્શન તથા સમ્યગ્જ્ઞાનના પ્રભાવથી જેમનો દર્શન-જ્ઞાન સ્વરૂપ ઉપયોગ નિરંતર અતિશય વિશુદ્ધિને પ્રાપ્ત થઈ રહ્યો છે, તે દર્શન-જ્ઞાન સ્વરૂપમાં સ્થિરતા છે તે વાસ્તવમાં નિશ્ચય ચારિત્ર છે. તેને સ્વરૂપાયરણ વગેરે પ્રકારે શ્રીકુંદકુંદાચાર્ય આદિ યોગીઓએ કહ્યું છે. હવે તેને સાપેક્ષ પ્રકારાંતરથી કહે છે કે સુખ-દુઃખમાં મધ્યસ્થભાવ રાખવો તે ચારિત્ર છે. સુખ તથા દુઃખ બન્ને કર્મોદયજન્ય હોવાથી પરભાવ છે તેમ જાણીને તેમાં મધ્યસ્થ થવું તે ચારિત્ર છે. મન તથા ઈન્દ્રિયોને જે સારું લાગે છે તેને સુખ કહે છે તથા મન તથા ઈન્દ્રિયોને જે પ્રતિકૂળ લાગે છે તેને દુઃખ કહે છે. આ બન્ને મોહનીયકર્મના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન આત્માના ચારિત્ર ગુણની વિભાવપર્યાય છે. વિભાવ પરિણતિમાં ઉદાસીન રહેવું અથવા નિર્લેપ રહેવું તે સમ્યક્ચારિત્ર છે, તેને અત્રે માધ્યસ્થતા કહ્યું છે.

તેને આગલા ચરણમાં કહે છે કે સુખ-દુઃખમાં હું માત્ર જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છું, સુખ-દુઃખ કર્મોદયજન્ય વિભાવ છે, હું શુદ્ધ જ્ઞાનદર્શન સ્વભાવી છું. આ પ્રમાણેનો વીતરાગભાવ તથા હું એક શુદ્ધ જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવી છું; શરીર, કર્મ, શુભાશુભ ભાવ વગેરે મારું સ્વરૂપ નથી, હું તેથી અત્યંત ભિન્ન જ્ઞાયક સ્વભાવી છું. આ પ્રમાણેની અત્યંત તીવ્ર દૃઢ ભાવનામાં સ્થિત થવું સમ્યક્ચારિત્ર અથવા ઉત્કૃષ્ટ વીતરાગતા છે.

(કમશઃ)

સમાધિ માટે પાંચ કાળની જાગૃતિ

સમય શ્રુતપ્રજ્ઞ

જીવનમાં શાંતિ, સાત્વિકતા અને સમાધિ ટકાવી રાખવી હોય તો પાંચ કાળને સાચવી લેવા જોઈએ.

૧. પ્રવૃત્તિકાળ :

તમારી બજાર, તમારા મંદિરો, તમારી ક્રિયાઓ, પ્રવચનશ્રવણ આપણો વર્તમાનકાળ છે. આ વર્તમાનકાળમાં આપણું શરીર શું કરે છે એનાથી આપણી સમાધિ - સદ્ગતિ નક્કી થતી નથી.

૨. અપ્રવૃત્તિ કાળ :

પ્રવચન સાંભળીને આપણે ઘરે ગયા. આ અપ્રવૃત્તિ કાળ છે. પૂજા કરીને આપણે ઘરે ગયા. આ અપ્રવૃત્તિકાળ છે, ઉપધાન તપ કરીને ઘરે ગયા - આ નિવૃત્તિકાળ છે. બીજી પ્રવૃત્તિ ન કરો ત્યાં સુધીના આ કાળને અપ્રવૃત્તિ કાળ કહેવાય છે. પિક્ચર જોયું, હવે શું વિચારો છો? પ્રવચન સાંભળ્યા પછી ક્યા વિચારો આવે છે? ભોજન માટે જાઓ છો - કેટલો સમય એ વિચાર ચાલે છે. આવા સમયે આપણું મન શું વિચારે છે આ સાચી તાકાત છે. આરાધનાનો પ્રભાવ કેટલો રહે છે, એ અપ્રવૃત્તિકાળ છે. પરમાત્માના વચનો એક કલાક સુધી યાદ નથી રહેતા તો આગલાં જન્મમાં ક્યાં સુધી યાદ રહેશે? આ અપ્રવૃત્તિમાં જે વિચાર ચાલે છે એ તમારી રુચિ છે. એનું 'ડીક્લેરેશન' છે. પાલીતાણા યાત્રા પછી કેટલા દિવસ એનો પ્રભાવ રહે છે? પ્રવચન પૂરું થઈ ગયું, હવે મન શું વિચારે છે? આ ખાલી સમયમાં મન જે વિચારે છે એ જ વધુ મહત્વનું છે.

૩. નિવૃત્તિકાળ :

સાવ નિવૃત્તિ - ૬૫ કે બાદ, ત્યારે તમારી પાસે શું હશે તે વિચારો. સારી પ્રવૃત્તિ અને સાધના નહિ હોય તો ડિપ્રેશનમાં જતાં વાર નહિ લાગે. એક ભાઈને બીમારીના કારણે ૨૧ દિવસ હોસ્પિટલમાં રહેવાનું થયું. ઓપરેશન થયું, આરામ કરે છે. હોસ્પિટલમાં કાંઈ પ્રવૃત્તિ નથી, નિવૃત્તિનો અભ્યાસ નથી. એ ભાઈ કહે છે કે મને આપઘાતના વિચાર

આવે છે. ધંધાથી નિવૃત્તિ લઈ લીધી, શરીર કમજોર થઈ ગયું છે, આ નિવૃત્તિકાળમાં સૌથી વધુ સમય કાઢવાનો છે. શું કરશો? નિંદા - યુગલી, ફરિયાદ કે કોઈ મારું ધ્યાન નથી રાખતું. આવી ફરિયાદો આ અવસ્થામાં વધી જાય છે.

- નિવૃત્તિ માટે કંઈક સ્ટોકમાં છે કે નહિ ? કોઈ સારી સ્મૃતિ છે કે નહિ ? નિવૃત્તિમાં શું કરશો ? એફ.ડી. કરી છે બેંકમાં, બુઢાપામાં કામ આવશે !! આત્મા માટે કોઈ એફ.ડી. કરી છે?

- તમારી રુચિ શું છે એ ખબર નહિ પડે.

- જ્યાં રુચિ ત્યાં રોકાણ.

- રવિવારે પણ પ્રોગ્રામ ઘડવા પડે છે - આ પ્રવૃત્તિ જ છે ને - નિવૃત્તિ નથી ગમતી એટલે ને ?

- વહુ કહેશે સસરાને કે આખો દિવસ અહીં શું કરો છો, દુકાને જાઓ. દુકાને દીકરો કહે છે કે અહીં આપની જરૂર નથી. ધર્મસ્થાનમાં જાઓ, ત્યાં તો રુચિ નથી. હવે ક્યાં જાઉં - સ્મશાન બચ્યું છે.

- જીવન સમાપ્ત કરવાનું મન થશે કંઈ નહિ હોય તો, એટલે અધ્યાત્મમાં રુચિ જગાવો, જો નિવૃત્તિકાળને સુધારવો હોય તો !!

૪. અશક્તિકાળ :

શરીર ડિસ્ટર્બ થયું. હવે શરીર પણ સાથ નથી આપતું. હવે - લકવા - કેન્સર - આંખથી દેખાતું નથી - શું કરશો હવે? ખતરનાક સ્થિતિ છે.

- બીમારી લાંબી ચાલી તો પરિવારનો રસ પણ તમારા પ્રતિ ઓછો થઈ જાય છે. શરીર કોઈ નોકરને સોંપી દેશે - એનો ભાવ કેવો હશે કોણ જાણે ? તમારું માણેલું શરીર પણ તમારું માનશે નહિ.

- એક આધ્યાત્મિક સાધુની આંખ ગઈ તો કહ્યું - અબ જ્ઞાનયોગ કે બદલે ધ્યાનયોગ મેં જાઉંગા.

- ક્યારેક હોસ્પિટલની મુલાકાત લેજો - વૈરાગ્ય આવશે.

(અનુસંધાન પાના નં. ૧૮ પર)

પરમનો સ્પર્શ-૧૪૨
મૃત્યુથી અમૃત સુધી - ૩
મૃત્યુમાંથી અમૃત પામવાના જ્ઞાનીપુરુષનાં પ્રયોગો !

❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀

જ્ઞાની પુરુષ આવે સમયે તદ્દન ભિન્ન અને આગવી દૃષ્ટિએ વિચારે છે. એ વિચારે છે કે એમને જવું જ હતું, તો એને અટકાવી શકનાર હું કોણ? એમને અહીં વસવા માટે સઘળી અનુકૂળતા કરી આપી, સાંસારિક સ્નેહ આપ્યો, સદાય સદ્ભાવ આપ્યો, એમની બધી રીતે આગતાસ્વાગતા કરી, પરંતુ પછી એ અતિથિને જવાનું આવ્યું, ત્યારે એને કોણ રોકી શકે ?

આ જગત પરનું આપણું વર્તમાન સમયનું જીવન એ ધર્મશાળામાં થોડા સમય માટે ઉતારો કરતા મુસાફર જેવું છે. ધર્મશાળા એ ઘર નથી, એ કોઈ કાળે માનવીનો સ્થાયી નિવાસ બની શકે નહીં. જેમ ધર્મશાળામાં આવનજાવન થાય, એ રીતે વ્યક્તિના જીવનની આવન-જાવન થતી હોય છે. આપણી પત્ની, પુત્રો, પુત્રી - એ બધા જ આ ભવના, આ ધર્મશાળાના મુકામ સમયના, આપણા જેવા જ અતિથિઓ છે. ગમે તેટલી સુવિધા આપો, તો પણ અંતે તો ધર્મશાળા છોડીને જવાનો, આથી વ્યક્તિએ જ્યારે આપણને છોડી જવાનું નક્કી જ કર્યું હોય, ત્યારે એને રોકવાનો શો અર્થ? એને રોકવાનો ગમે તેટલો પ્રયત્ન કરીએ, તો પણ એ વિદાય લેવાનો જ છે. આમ, ધર્મશાળામાં થોડા સમય માટે રહેતા મુસાફર જેવો આથી એની આ દુનિયા પરથી લીધેલી વિદાય એ જ્ઞાનીને માટે આઘાતજનક બનતી નથી.

જ્ઞાનીપુરુષ અન્ય રીતે પણ વિચાર કરે છે. દરેક જીવ એ પરમાત્માનો અંશ છે અને એ પરમાત્મામાં ભળી જવા ચાહતો હોય છે. એ પરમાત્મામાંથી છૂટો પડે એટલે એની આત્મ-યાત્રા કે જીવનસફર શરૂ થાય છે. એ સફરનો અંતિમ મુકામ તો પરમાત્મા સાથે ભળી જવામાં જ છે. જીવનું શિવમાં મિલન છે, પણ વ્યક્તિ જ્યાં સુધી પરમાત્મા સાથે એકરૂપ બની જાય નહીં, ત્યાં સુધી એનું

ભવભ્રમણ ચાલુ રહે છે. એની સફર અટકતી નથી. એ એક જન્મમાંથી બીજા જન્મમાં જાય છે. વચ્ચે મૃત્યુનો પડદો છે. એની આ સફર અટકાવવાનો કોઈ અર્થ ખરો? આપણે ગમે તેટલું ઈચ્છીએ, તો પણ આ ભવભ્રમણ અટકી શકવાનું છે ખરું? આથી જ્યાં સુધી આત્મા પરમાત્મામાં ભળી જતો નથી, ત્યાં સુધી આત્માને દેહ ધારણ કરવો પડે છે એટલે કે આ દેહ દુનિયા ત્યજીને ચાલ્યો ગયો, તેનો અર્થ જ એ કે એણે એની સફરની એક મંજિલ પૂર્ણ કરી.

આમ, પરમાત્માની પ્રાપ્તિ માટે કહો કે પછી મોક્ષ કે નિર્વાણની પ્રાપ્તિ માટે કહો પણ એ બધામાં આ સફર તો અનિવાર્ય છે. ભવોભવનું ભ્રમણ નિશ્ચિત છે અને આથી જ આ ધરતી પર આવેલો એક મુસાફર મૃત્યુ પામીને એની એક સફર પૂરી કરે છે અને એ સફર પૂરી થાય, તો જ એની આગળની સફરનો આરંભ થઈ શકે છે. કૂચ કરતા સૈનિકોના દળનો વિચાર કરો. એ સૈનિક એક મુકામ પરથી બીજા મુકામ પર જાય અને બીજા મુકામ પરથી ત્રીજા મુકામ પર જાય. આ કૂચ એટલે જ જીવન અને એનો પહેલો મુકામ તે મૃત્યુ.

જો કે મને એક બીજું દૃષ્ટાંત વિશેષ ગમે છે. શેરપા તેનસિંગે એવરેસ્ટ પર આરોહણ કર્યું, ત્યારે એ પહેલાં એક કેમ્પ પર પહોંચે, ત્યાં થોડો વિશ્રામ લઈને બીજા કેમ્પ પર પહોંચે, એ બીજા કેમ્પ પર થોડો આરામ કરીને પાછો આગળ વધે અને ત્રીજા કેમ્પ પર પહોંચે. આમ કરતા કરતા અંતે એ એવરેસ્ટના શિખર પર પહોંચે છે.

માનવીનો આત્મા આમ એક પછી એક કેમ્પ કરતો રહે છે અને જો એ પૂર્ણ ઊર્ધ્વગતિ સાધે, તો શિખર પર પહોંચે છે. જીવનના એક કેમ્પ પરથી બીજા કેમ્પ પર જાય, ત્યારે અનેક સગાસંબંધીઓનો તમને સાથ મળશે, પરંતુ એ માત્ર એક જ કેમ્પ

પરમાત્માનું ચિંતવન કરો. આને પરિણામે તમે દિવંગતના આત્માને સાચી શાંતિ આપી શકશો અને પરમાત્મ-ભક્તિની સાથોસાથ તમારા અંતરના આઘાતને હળવો કરીને જીવન વધુ ઊર્ધ્વમાર્ગે લઈ જશો. વિખ્યાત કથાલેખક શરતચંદ્ર ચટ્ટોપાધ્યાયની 'ગૃહદાહ' નવલકથાના પાત્રમુખે વાક્યનું અહીં સ્મરણ થાય છે, 'મૃત્યુનો શોક જેટલો મોટો છે, એટલા જ મોટાં એનાં શાંતિ અને માધુર્ય છે.'

સમાધિ માટે પાંચકાળની જાગૃતિ...

પાના નં. ૧૫ પરથી ચાલુ...

૫. અંતકાળ :

ત્યારે શું ? ક્યાં જશો? એ અહીં નક્કી થશે. - ૨-૫ કલાકનો ખેલ છે. 'જયવિરાય સૂત્રમાં સમાધિની ભાવના કરવામાં આવી છે. વિલની તૈયારી તો કરો છો પણ સમાધિની શું તૈયારી? 'મરણ મંગલ' યસ્ય સફલમ તસ્ય જીવનમ્.' કોણ કેવી રીતે મર્યું એ તમે મને કહો, એ કેવી રીતે જીવ્યા એ હું આપને બતાવું.

- સારા કાર્યને 'સેવ' કરતા ચાલો તો અંતમાં એ મેમરીમાં રહેશે.

- શક્તિ હોય ત્યારે એ સમયે તેનો દુરુપયોગ ના કરશો, નહીંતર અશક્તિકાળમાં હાલત બગડી જશે.

- ધર્મ વિના અંત સમય સુધી મનને સ્વસ્થ રાખવું કઠિન છે.

અંત સમય સુધારવો કેમ ?

પાંચ બાબતો ધ્યાનમાં રાખો :

૧. સંપત્તિ - ૩૩ લાઈન નક્કી નહિ કરો તો સંપત્તિ ઓછી નહિ થાય. સંપત્તિ ઓછી લાગે છે તો સમજજો મોત બગડશે. મમ્મણ શેઠનું મોત બગડ્યું. મરીને સાતમી નરકમાં ગયા. સંપત્તિ જરૂર પૂરતી છે, ઓછી છે કે વધુ છે? સંપત્તિ ઘણી વાર પ્રશંસા અને પ્રસિદ્ધિ માટે હોય છે.

૨. સંકલેશ - લેટ ગો - સમાધાનપૂર્વક જાઓ.

૩. સંતતિ બરબાદી - બાળકોને સમય આપો અને સંસ્કાર આપો - બાકી એના પર છોડી દો.

૪. સ્વાસ્થ્ય - સંયમથી જાઓ.

૫. દુર્બુદ્ધિ - સત્સંગ - પૂજા - પ્રવચન દ્વારા બુદ્ધિને નિર્મળ કરો - આવો મોકો નહિ મળે...

શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર...

પાના નં. ૨૫ પરથી ચાલુ...

(૩) આધ્યાત્મિક. પહેલા બન્ને દુઃખ બાહ્ય ક્ષેત્રમાં બનીને મનુષ્યને પ્રતિકૂળ પરિસ્થિતિમાં મૂકી દે છે. આ દુઃખ બાહ્ય હોવા છતાં પ્રબળ અને પ્રલયકારી છે. બન્ને દેવકૃત કે પ્રાકૃતિક હોઈ શકે. આધ્યાત્મિક દુઃખ જ વાસ્તવિક છે, જે વિષય-કષાય (રાગદ્વેષ, અજ્ઞાન, મોહ આદિ) થી આત્માને પીડિત કરે છે. આધ્યાત્મિક દુઃખનો સંબંધ કર્મફળથી છે. ભૂતકાલીન કર્મબંધની ઉદયમાન પરિણતિ આત્મામાં સંકલેશ પેદા કરે છે, ક્ષોભ ઉત્પન્ન કરે છે, ક્રોધાદિ કષાયથી કલંકિત કરે છે તથા લોભ-લાલચથી અનર્થકારી સંયોગો ઊભા કરે છે. સાધનાનો મુખ્ય વિષય આધ્યાત્મિક દુઃખોથી મુક્તિ છે.

ભક્ત્યા ન તે મયિ - આ કથનમાં વિનયશીલતાની પરાકાષ્ટા છે. ભક્તિ સ્વયં નમ્રતાની સૂચક છે અને અહંકારનું વિસર્જન ભક્તિનું નિર્મળ સ્વરૂપ છે. ભક્તિયોગમાં બુદ્ધિમતાનું કામ નથી, તે તો શ્રદ્ધા અને વિનય પર આધારિત છે. તેથી જ સૂરિજી કહે છે **દયાં વિધાય તત્પરતાં વિદ્યેહી** દયા કરીને તત્પર થાઓ (તમે મારા દુઃખોનો નાશ કરવા).

● **ઉત્થાનિકા** : હવે પછીના શ્લોક-૪૦ માં આચાર્યશ્રી પ્રભુના બીજા ૪ વિશેષણોથી સ્તુતિ, સ્વનિદા અને પ્રાર્થના કરે છે.

● **અંતમંગળ** : અંતમાં સર્વ જીવ પરમવિનયપૂર્વક પ્રભુસ્તુતિ કરીને પોતાના દુઃખોની જડ (મોહભાવ) કાઢી નાખે એવી મંગલભાવના સાથે જિનાજ્ઞાથી કાંઈ વિપરીત લખાયું હોય તો ત્રિવિધે મિચ્છા મિ દુક્કડમ્.

॥ ઐ શાંતિઃ શાંતિઃ શાંતિઃ ॥

॥ શ્રી સદ્ગુરુચરણાર્પણમસ્તુ ॥

સાથે આત્માને એકરૂપ નહિ માનવો. આત્માને શરીરથી ભિન્ન, રૂપાદિ રહિત કેવળ જ્ઞાન સ્વરૂપ સમજવો અને તે સ્વરૂપે નિરંતર ચિત્તમાં ધ્યાન કરવું.

કોઈપણ વસ્તુનું જ્ઞાન તેના લક્ષણોથી થાય છે. તેથી દેહ અને આત્માનું યથાર્થ ઓળખાણ કરવા તેના લક્ષણો જાણવા, સમજવા જોઈએ. જેવી રીતે મીઠાનો ગાંગડો અને સાકરનો ગાંગડો, તેનો આકાર દેખી ભૂલ થવા સંભવ છે પણ સ્વાદમાં ભેદ છે તેનો લક્ષણ દ્વારા પરિચય કરીએ તો બંને ભિન્ન છે એવી પ્રતીતિ થાય છે. પદ્મગલના ગુણો વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિ જ્યાં જણાય ત્યાં અરૂપી, અસંયોગી એવો આત્મા સમજમાં આવી જાય છે. આત્માનું લક્ષણ જ્ઞાન છે. આ જ્ઞાન છે ત્યાં આત્મા માનવો એમ સમજાય છે.

દૃષ્ટાંત - કોઈ એક વ્યક્તિ જેને આંગળીમાં વીંટી પહેરવાનો બહુ શોખ હતો. તેમાં તેને બિલોરી કાચનો ટુકડો મળ્યો. તેને રત્ન જાણી સોનામાં રત્ન જડી વીંટી તૈયાર કરી પહેરવા લાગ્યો. વીંટીના રત્નની બહુ સંભાળ રાખતો હતો. તેનો ઝવેરી મિત્ર હાથની આંગળીમાં વીંટી જુએ છે. તેને કહે છે કે આ રત્ન નથી, કાચનો ટુકડો છે. તેને સોનામાં મઢ્યું છે પણ તે કાચના ટુકડાની કાંઈ કિંમત નથી, સોનાની કિંમત છે. તેના મિત્રની વાત સમજાણી તેથી હવે સોનાની જાળવણી કરે છે અને કાચના ટુકડાનો મોહ છૂટી જાય છે. હવે તે સોનાને સાચવે છે. ઝવેરી મિત્રની જેમ સદ્ગુરુ મળે છે તે શિષ્યને કહે છે કે વત્સ! દેહ કાચના ટુકડા જેવો મોહક દેખાતો હોવા છતાં ક્ષણમાં ફૂટી જાય તેવો છે. અજ્ઞાની દેહની ફિકર, ચિંતા કરે છે પણ આત્મા જેવા ઉત્તમ રત્નની સાચવણી કરતો નથી. સદ્ગુરુનો બોધ લક્ષમાં રાખે કે દેહ ક્ષણિક, અચેતન, નિર્મૂલ્ય, જડ અને પરમાણુ પુદ્ગલનો બનેલો છે. તેની કિંમત નથી. શરીરમાંથી આત્મા અન્ય સ્થાને ચાલ્યો જાય છે ત્યારે દેહને તો અગ્નિસંસ્કાર કરી બાળી નાખે છે માટે હે વત્સ! આત્મા નિત્ય, નિરંજન, અવિનાશી, અખંડ, જ્ઞાનસ્વરૂપ, આનંદ સ્વરૂપ છે. અનંત અનંત શક્તિઓથી સભર છે. અનાદિ અનંત અનંત ગુણોનો પિંડ છે. માટે આત્માની સંભાળ લે. તેમાં લવલીન બન.

હું ગોરો છું, પાતળો છું, જાડો છું - એવા દેહની સંભાળથી મુક્ત બની જ્ઞાન સ્વરૂપ આત્માની સંભાળ રાખ, જેથી સદા જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્માના નિજાનંદમાં રહી શકીશ. આ બોધ મૂલ્યવાન છે.

આત્મા કેવળજ્ઞાન શરીરી છે. આ જડ શરીર આત્માનું નથી. માટે હું કાળો, હું ગોરો, હું જાડો, હું પાતળો, હું મનુષ્ય, હું દેવ, હું તિર્થંચ, હું નારકી એ બધા શરીરના વિશેષણો છે. આ વિશેષણો વડે જડ લક્ષિત થાય છે. આત્મા લક્ષિત થતો નથી. તેનાથી જુદો કેવળ જ્ઞાન સ્વરૂપ આત્મા છે. જે અખંડ, અવિનાશી, નિત્ય આત્મા છે. અસંખ્યપ્રદેશી અવયવવાળું કેવળજ્ઞાન તેનો દેહ છે. માત્ર જ્ઞાન જ જેનું સ્વરૂપ છે એવા આત્મામાં કાળો, ધોળો એવો કોઈ રંગ નથી. જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપી આત્મા છે. જે જ્ઞાન છે તે હું છું. જે આનંદ છે તે હું છું પણ શરીર છે તે હું નથી. આવી શ્રદ્ધા થતાં અજ્ઞાની જ્ઞાની થાય છે.

સામાન્યપણે સંસારીજીવ દર્પણ સામે રાખીને માન્યતા કરે કે હું ગોરો છું, જાડો છું, કૃશ છું પરંતુ દર્પણમાં આત્મા દેખાતો નથી. તો કોણ ગોરો છે, જાડો છે, કૃશ છે? તું જેના વડે જાણે છે કે હું ગોરો છું, હું જાડો છું, કૃશ છું, તે જાણનાર છે તે આત્મા છે. જો આત્મા પરને બદલે પોતાના આત્માને (સ્વને) જાણે તો જીવને સ્વરૂપજ્ઞાન થાય, અજ્ઞાન નાશ પામે, જ્ઞાનનો ઉદય થાય. સદ્ગુરુયોગે જણાય કે જાણનાર તે હું છું. ચૈતન્ય તત્ત્વ છું. સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છું. વિશેષાર્થ:- હું ગોરો છું, જાડો છું, કૃશ છું એ શરીરના લક્ષણો છે. લક્ષણોથી લક્ષવાન લક્ષિત થાય છે.

(૧) અહં ગૌરઃ સ્થૂલઃ વા કૃશઃ ઇતિ અંગેન - હું ગોરો, સ્થૂલ, કૃશ એ વિશેષણો જડ શરીરના છે. તે લક્ષણો આત્માના નથી. આત્મા નિત્ય જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. તે આત્માના લક્ષણો છે. કેવળજ્ઞાનરૂપ શરીર આત્માનું છે તે અવિનાશી છે. દર્શનમોહને લઈને દેહ અને દેહના ગોરો, જાડો, કૃશ વગેરે પોતાના ભાસે છે. સદ્ગુરુનો જોગ થતાં સત્ય સમજણ પ્રાપ્ત થતાં આત્મા અને દેહાદિ ભિન્ન છે તે સમજાય છે, પછી આ લોકની કે પરલોકની ઈચ્છા અંશે પણ રહેતી નથી.

શ્રી કલ્યાણમંદિર સ્તોત્ર (ક્રમાંક-૩૯)

* * * * * મહેન્દ્રભાઈ કે. ખંધાર * * * * *

સ્વદોષદર્શનથી ખેદ અને પ્રભુ પ્રાર્થના

- **મૂળ શ્લોક :** (વસંતતિલકા)
ત્વં નાથ! દુઃખીજન વત્સલ! હે શરણ્ય!
કારુણ્યપુણ્યવસતે ! વશિનાં વરેણ્ય! ॥
ભક્ત્યા નતે મયિ મહેશ! દયાં વિધાય,
દુઃખાંકુરોદ્લન તત્પરતાં વિધેહિ ॥૩૧॥

● **અન્વયાર્થ :**
હે નાથ ! હે મહેશ ! હે શરણ્ય ! હે વશિનાં વરેણ્ય ! હે કારુણ્યપુણ્યવસતે ! હે દુઃખીજન વત્સલ ! ભક્ત્યા નતે મયિ ત્વં દયાં વિધાય દુઃખ અંકુર ઉદ્લન તત્પરતાં વિધેહિ ॥

● **શબ્દાર્થ :** ત્વં - આપ, તમે, હે નાથ- હે નાથ, સ્વામી, પ્રભુ, દુઃખીજનવત્સલ - દુઃખી-જનવત્સલ, દુઃખીયા જીવો પર વાત્સલ્ય વરસાવનાર, શરણ્ય - શરણ લેવા યોગ્ય, કારુણ્યપુણ્યવસતે- પરમ કરુણાનિધાન, વશિનાં - યોગીઓમાં, વરેણ્ય - શ્રેષ્ઠ, ભક્ત્યા - ભક્તિથી, નતે- નમ્ર થયેલા એવા, મયિ - મારા ઉપર, મહેશ - મહેશ, મહા સમર્થ, કલ્યાણ કરનાર પ્રભુ, દયાં વિધાય- દયા કરીને, દુઃખ અંકુર - (મારા) દુઃખના અંકુરો (આપત્તિ), મૂળિયા, મોહભાવો, ઉદ્લન- નાશ કરવામાં, તત્પરતાં - (તમે, આપ) તત્પર, વિદેહિ - થાઓ.

● **સમશ્લોકી ગુજરાતી પદ્યાનુવાદ :**
(હરિગીત)

સુખકારી શરણાગત પ્રભુ! હિતકારી જન દુઃખિયાતણા,
હે યોગીઓમાં શ્રેષ્ઠ! સ્થળ કરુણા અને પુણ્ય જ તણા,
ભક્તિ થકી નમતો હું તે મહેશ! મારા ઉપરે,
તત્પર થશો દુઃખ અંકુરોને ટાળવા કરુણા વડે. (૩૯)
(મંદાકાંતા)

દુઃખી જીવો નિરખી અમને આપ છાયા કરોને,
ઈંદ્રિયોને વશ કરી તમે તો મને ઉધારોને;

ભક્તિથી હું નમન કરું છું, છો દયાળુ તમે તો,
દુઃખો કેરા સફળ બળથી અંત લાવો હવે તો. (૩૯)

● **ભાવાર્થ :** હે નાથ! હે દુઃખીજનો પર વાત્સલ્ય ધરનાર! હે શરણ કરવા યોગ્ય ! હે કરુણાના પવિત્ર ધામ ! હે યોગીઓમાં શ્રેષ્ઠ ! હે દેવાધિદેવ ! ભક્તિથી નમ્ર બનેલા મારા પર દયા લાવી દુઃખ રૂપ અંકુરો (મૂળિયા, મોહભાવો, આપત્તિ) નો નાશ કરવા તત્પર થાઓ !

● **વિશેષાર્થ / પરમાર્થ :**

પૂર્વના ભવોમાં જે કાર્ય કર્યું ન હતું તે, ભાવપૂર્વક પ્રભુના શરણમાં જવાનું ઉત્તમ કાર્ય, આ ભવમાં કરીને સિદ્ધસેન દિવાકર-સૂરિજી પાર્શ્વપ્રભુને વિનંતી (પ્રાર્થના) કરે છે કે, “હે નાથ ! દુઃખી જનોને સુખ આપનાર, શરણું લેવા યોગ્ય, દયાળુપણાના પવિત્ર સ્થાનરૂપ, યોગીઓમાં શ્રેષ્ઠ, હે સમર્થ ઈશ્વર ! હું ભક્તિ વડે (પરમવિનયથી) આપને નમું છું. કૃપા કરીને મારા દુઃખનાં અંકુરો (મૂળિયા, મૂળ કારણ મોહ) ને જડમૂળથી ઉખેડી નાખવાને તત્પર થાઓ (વિનાવિલંબ)”

આ ભવમાં આચાર્યશ્રીએ પ્રભુ પ્રત્યેની સાચી પ્રીતિ કેળવી છે, તેમની શ્રદ્ધા કરી છે અને તેમના પ્રતિ અર્પણભાવ (પ્રેમ-શ્રદ્ધા-અર્પણતા) કરી, તેમને પોતાના હૃદયમાં સ્થાપિત કર્યા છે. સાચા ભાવથી સાંભળ્યા (શ્રવણ), નીરખ્યા (દર્શન) અને પૂજ્યા (સેવના) છે. તેથી તેમને પ્રભુનો યથાર્થ પરિચય થયો છે. એ પરિચયથી પ્રભુના સ્વરૂપનું કેવું લક્ષ થયું છે તે અહીં વર્ણવ્યું છે.

આ શ્લોક (૩૯) અને પછીના બે શ્લોકો (૪૦, ૪૧) માં જિનેશ્વર ભગવંતો માટે અત્યંત રૂડા અને મનનીય વિશેષણો સાર્થક રીતે વાપરવામાં આવ્યા છે. તેનાથી તીર્થંકર ભગવંતના યથાર્થ સ્વરૂપની સ્પષ્ટ વિચારણા અને સ્વરૂપની ઝાંખી આપણા અંતરમાં થાય છે. જે સ્વરૂપ આપણું પોતાનું છે ને જે આપણે આપણા જ પુરુષાર્થથી પરમાત્માનું

આવેલા જીવોનો ગમે તેમ ઉપયોગ કરતા ખચકાય નહિ. આથી જેનું શરણું લેવું હોય તે માર્ગ પામ્યો છે કે નહિ તેની ખાતરી કરવી જોઈએ. માર્ગ પામેલો જ માર્ગ પમાડી શકે. આ દૃષ્ટિએ વિચારતાં પ્રભુ એ શરણ લેવા માટે ઉત્તમ છે.

પ્રભુના શરણમાં ગયા પછી કોઈ પણ જીવ દુઃખ પામતો નથી. પૂર્વે બાંધેલા દુઃખકારી કર્મો શરણું લીધા પછી પણ ભોગવવાં તો પડે છે, છતાં તે ભોગવતી વખતે તે પ્રકારનાં નવીન કર્મો જીવ બાંધતો નથી. વળી, પ્રભુના શરણે ગયા પછી અતિ રૌદ્ર દુઃખો ભોગવવા પડે તેવાં કર્મો જીવ બાંધતો નથી.

ભક્તની વૃત્તિ આવેલી શારીરિક, માનસિક, આર્થિક કે સામાજિક વિપત્તિના વિચારમાં કેન્દ્રિત થતી નથી અને મુખ્યતાએ પ્રભુમાં હોય છે. તેથી તે પ્રાયે વેદના વેદતો નથી અને આકુળતા થતી નથી. પ્રભુ પોતે શુદ્ધ, બુદ્ધ અને અનંત જ્ઞાનના ઘણી તેમજ અનંત સુખના ભોક્તા બન્યા છે તેથી પોતાના શરણમાં આવનારને પણ તેઓ પોતા જેવા જ બનાવે છે.

ભૂત્યાશ્રિતં ચ ઇહ નાત્મ સમં કરોતિ? (ભક્તમર-૧૦)

પરમાત્મા સામે ચાલીને શરણ બનતા નથી અથવા આધારભૂત બનતા નથી, પરંતુ જે જીવાત્મા અહંકાર છોડીને શરણાગત થાય છે તેના માટે પરમાત્મા શરણભૂત છે. શરણાગતિમાં શરણનો આશ્રય કરવો તે પ્રમુખ લક્ષ્ય છે. શરણાગતિ તેના માટે છે કે જે દુઃખમુક્તિ માટે પ્રભુના શરણે આવે છે. વળી, જે જે મેળવવા યોગ્ય છે તે તે સર્વ પ્રભુએ પ્રાપ્ત કરી લીધું છે, તેથી તેઓ સંપૂર્ણ બન્યા છે. આથી તેમને શરણમાં આવનાર પાસેથી કંઈ પણ પ્રાપ્ત કરવાની સ્પૃહા હોતી નથી. આથી આ જગતમાં શરણું લેવા યોગ્ય જો કોઈ ઉત્તમ પાત્ર હોય તો તે શ્રી તીર્થંકર પ્રભુ જ છે.

(૪) **કરુણા અને પુણ્યનું સ્થળ :** પ્રભુ! આપ કરુણાનિધાન છો. આપનું હૈયું કરુણાથી સભર છે. પૂર્વજન્મમાં સર્વ જીવોને સુખી કરવાની ઉત્કૃષ્ટ ભાવનાથી તો આપે તીર્થંકરનામકર્મ ઉપાર્જન કર્યું છે. તેથી સર્વ જીવો પ્રત્યે આપની અસીમ કરુણાની ધારા વરસી રહી છે. તેઓ દયાધર્મના સ્થાપક હોવાથી 'કરુણાના સ્થાનક' કહ્યા છે.

કારુણ્ય - કરુણાના, પુણ્ય - પવિત્ર(પુણ્ય), વસતિ - સ્થાન (આવાસ). પ્રભુ કરુણા અને પુણ્યના પવિત્ર સ્થાન છે. પ્રભુની કરુણા ઉત્કૃષ્ટ છે અને પુણ્ય પણ ઉત્કૃષ્ટ છે. કારણકે નરક - નિગોદના જીવોને પણ તારવાની ભાવના કરી હતી. અરે ! ભવિ જ નહીં પણ અભવી જીવોને પણ તારવાની ભાવના કરી હતી (સર્વો જીવ...). કાષ્ટમાં બળતો સર્પ ઉગારીને કરેલી કરુણા તો સર્વવિદિત છે.

પ્રભુનું પુણ્ય પણ ઉત્કૃષ્ટ હોય છે. પાંચેય કલ્યાણકોમાં દેવોનું આગમન, મેરુ શિખરે ૬૪ ઈન્દ્રો દ્વારા દિવ્ય જન્મોત્સવ અને નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં દીક્ષા-મહોત્સવ ઉજવાય છે. કેવળજ્ઞાન થયા બાદ એક કરોડ દેવો પ્રભુની સેવામાં હોય છે. ૮(આઠ) પ્રાતિહાર્યો, ૩૪ અતિશયો અને ૩૫ વાણીના ગુણો એ બધી પુણ્યની પ્રકૃતિ છે. પ્રભુ વિચરતા હોય ત્યાં છ માસ સુધી મારી, મરકી, અતિવૃષ્ટિ, અનાવૃષ્ટિ (દુકાળ) વગેરેનો ઉપદ્રવ ન હોય. રત્ન - સુવર્ણ - ચાંદીના ૩ ગઢમાં બેસી દેશના આપે એ પુણ્યનો જ પ્રકાર છે.

જ્યારે જગતના સમસ્ત જીવોને તારવાના ભાવ હૃદયમાં રમે છે અર્થાત્ ઉત્કૃષ્ટ કરુણા હૃદયમાં ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે જ તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન થાય છે. જગતનાં સર્વ જીવો મુક્ત થાય એવી કરુણા હૃદયને આવરી લે છે ત્યારે આ તીર્થંકર નામ-ગોત્ર કર્મ નિકાચિત થાય છે. આમ, તીર્થંકર પ્રભુ કરુણાને રહેવાના ઉત્તમ સ્થાનરૂપ છે.

'કરુણાની મૂર્તિ' કહીને ધર્મના સર્વશ્રેષ્ઠ સિદ્ધાંતનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. જ્યાં કરુણા છે ત્યાં ધર્મ છે અને જ્યાં ધર્મ છે ત્યાં કરુણા છે. કરુણા જ ધર્મનો આધાર છે. ભક્તિયોગમાં કરુણા જ ભક્તિની આધારશિલા છે.

(૫) **યોગીઓમાં શ્રેષ્ઠ :** પાંચ ઈન્દ્રિયો અને મનને વશ કરનાર અને ૩ ગુપ્તિઓ (મન, વચન, કાયા) થી યુક્ત મહાત્માને યોગી કહે છે. એવા સમર્થ યોગીઓ માટે પણ પ્રભુ પૂજ્ય છે. મન, વચન અને કાયાના યોગ ઉપર સંયમ આરાધવાનો સફળ પુરુષાર્થ કરનાર યોગી કહેવાય છે. તીર્થંકર પ્રભુ મનોયોગ, વચનયોગ અને કાયાયોગ પર પૂર્ણ પ્રભુત્વ ધરાવે છે

આત્મારૂપી અભિનેતાના પોતાના જ નાટકનું સ્ટેજ સેટિંગ કરે છે અને અભિનેતાથી(આત્માથી) અલગ જ રહે છે. મિથ્યા અભિપ્રાયને વળગીને આત્મા તેમની સાથે માનસિક જોડાણ કરે છે અને એકત્વ-મમત્વરૂપ કાલ્પનિક અંતર્જગતનું નિર્માણ કરે છે.

સ્વનો અધ્યાય કરવાથી પર વસ્તુ સાથેનું માનસિક જોડાણ ઢીલું પડે છે કારણકે સમજણપૂર્વક પર વસ્તુઓ ગૌણ થાય છે અને ઉપયોગ તે તરફ ખેંચાતો નથી. એ ખ્યાલમાં રહે કે પરવસ્તુઓમાં સુખબુદ્ધિને લઈને જ આત્માની સ્વાભાવિક શક્તિનું વૈભાવિક શક્તિમાં રૂપાંતરણ થાય છે અને ઉપયોગમાં-ભાવમનમાં કર્મગ્રહણ કરવાની શક્તિ પ્રગટે છે. સમજણપૂર્વક સુખબુદ્ધિ ટળે તેમ તેમ માનસિક જોડાણ તૂટતું જાય છે. પોતાના પરિણામનું અવલોકન કરવાનો હેતુ આ માનસિક જોડાણને ક્રમે કરીને ઢીલું કરી તોડવાનું છે, અર્થાત્, ભાવઅપ્રતિબદ્ધ થવાનું છે. ભાવઅપ્રતિબદ્ધ થવા માટે પરિણામના અવલોકનરૂપ ભેદજ્ઞાનનો પ્રયોગાત્મક અભ્યાસ (નિજ પરિણામનો અભ્યાસ) અનિવાર્ય છે. અનંતકાળની અનાદિની વૃત્તિઓને આધીન થઈને પરમાં સુખબુદ્ધિરૂપ મિથ્યાદર્શન-મિથ્યાત્વ ગાઢ-પ્રગાઢ બનેલ છે. દીર્ઘકાળ સુધી ધીરજપૂર્વક અને તત્ત્વનિર્ણયની મુખ્યતા રાખી આ સ્વાધ્યાયરૂપ ભેદજ્ઞાનનો પ્રયોગાત્મક અભ્યાસ કરતા કરતા જ નિબિડ ગાંઠ છેદાવાની છે.

સ્વ-પરના વિવેકરૂપ સ્વનો અધ્યાય ક્યાં સુધી કરવો?

જીવ આદિ નવ તત્ત્વોના સ્વરૂપની પ્રતીતિ ન થાય ત્યાંસુધી પ્રયોગાત્મક સ્વાધ્યાય ચાલુ રાખવો. આત્મસિદ્ધિમાં વર્ણવેલ છ પદની વિચારે કરીને સિદ્ધિ ન થાય ત્યાં સુધી ઉદયપ્રસંગે સ્વ-પરના વિવેકરૂપ સ્વાધ્યાય કરતા રહેવો જોઈએ. પર્યાયમાં - સમયવર્તી અવસ્થામાંથી પોતાપણું છૂટે અને ત્રિકાળી નિત્ય સ્વભાવમાં પોતાપણું થાય તો સમજવું કે સ્વાધ્યાય સુંદર રીતે થઈ રહ્યો છે. હિતાહિતરૂપ પોતાના ભાવોને ઓળખવા એ સ્વાધ્યાયનું એક લક્ષણ છે. અહિતકારી ભાવો અહિતરૂપે ભાસવા જોઈએ અને

હિતકારી ભાવ તરફ ઉપયોગનું વલણ થવું ઘટે.

પર જ્ઞેયથી જ્ઞાનની સિદ્ધિ કરવી એ પરમાર્થ સ્વાધ્યાય છે:-

ધ્યાનમાં કદાચિત મનને સ્થિર રાખવું મુશ્કેલ છે પણ સ્વાધ્યાયમાં મનને એકાગ્ર રાખવું એટલું મુશ્કેલ નથી. ધ્યાનમાં અરૂપી આત્માને લક્ષમાં લેવાની તકલીફ પડે છે. સ્વાધ્યાયમાં રૂપી એવા શાસ્ત્રમાં કંડારેલાં જ્ઞાનીનાં વચનોને મનમાં ધારવા પ્રમાણમાં સહેલા છે. અરૂપી એવા ઉપયોગને રૂપી એવા જ્ઞાનીનાં વચનોનો આધાર આપી અરૂપી ઉપયોગને સાકાર બનાવી પોતાનું કામ સિદ્ધ કરી શકાય છે.

ઉપયોગમાં જ ઉપયોગવાન એવો પોતાનો આત્મા વ્યાપેલો છે. તેથી જ્ઞાનીનાં વચનોરૂપ જ્ઞેયના આધારે જ્ઞાનગુણને ગ્રહણ કરી શકાય છે અને જ્ઞાનગુણ દ્વારા આત્માને વેદનરૂપે ગ્રહણ કરી શકાય છે. ગુણ અને ગુણી અભેદ છે, અનન્ય છે તેથી જેમ ખારાશનું વેદન એ મીઠાનું જ વેદન છે તેવી રીતે જ્ઞાનનું વેદન એ આત્માનું જ વેદન છે. અર્થાત્, જ્ઞેયથી જ્ઞાન સુધી અને જ્ઞાનથી જ્ઞાયક (શુદ્ધાત્મા) સુધી પહોંચી શકાય છે.

સ્વાધ્યાયમાં જ્ઞેય રૂપી હોવાથી પ્રક્રિયા સરળ બને છે. સ્વાધ્યાય એ રૂપસ્થધ્યાન છે અને ધ્યાન એ રૂપાતીત ધ્યાન છે. રૂપસ્થધ્યાનથી સ્વરૂપાવલોકનરૂપ રૂપાતીત ધ્યાન સુગમ થઈ પડે છે. અર્થાત્, રૂપસ્થધ્યાનની ચરમસીમા રૂપાતીત ધ્યાન છે. તેથી સ્વાધ્યાયની ચરમસીમા ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગ છે. પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, અને વૈયાવચ્ચ એ ત્રણ અભ્યન્તર તપ સ્વાધ્યાયની ભૂમિકા તૈયાર કરે છે અને સ્વાધ્યાય ધ્યાન અને કાયોત્સર્ગની ભૂમિકા તૈયાર કરે છે.

સ્વાધ્યાય સવિકલ્પ ધ્યાન છે અને અનુભૂતિ નિર્વિકલ્પ ધ્યાન છે. સવિકલ્પ ધ્યાનથી જ નિર્વિકલ્પ ધ્યાનની પ્રાપ્તિ સહજપણે થાય છે. તેથી સ્વાધ્યાય તપને સિદ્ધ કર્યા વિના કાયોત્સર્ગરૂપી ધ્યાન તરંગ અને દિવાસ્વપ્ન બની રહે છે.

દહે છે.

આગળના લેખમાં કહ્યું તેમ સત્સંગ, સ્વાધ્યાય અને સત્સમાગમ એ અંતર્મુખતાની સાધનારૂપ મોક્ષમાર્ગના પાયારૂપ છે. સત્સંગ અને સ્વાધ્યાયની વિચારણા પૂરી થઈ. સત્સંગ અને સ્વાધ્યાયને ધબકતા અને જીવંત રાખનાર સદ્ગુરુનો સમાગમ છે, સત્સમાગમ છે. આવતા લેખમાં સત્સમાગમ વિષે વિચારણા કરીશું.

અંતરનો અવાજ

સાથિયા પૂરાવું દ્વારે, દીવડા પ્રગટાવું આજ,
આજ મારા અંતરમાં ઉઠે છે એક અવાજ.

કાજ સઘળાં કરતાં કરતાં, સ્મરણ કરું તમારું રાજ,
મૂકી સઘળી માયા જગની, રહુંતુમ ચરણ સદાયે રાજ;
આજ મારા અંતરમાં ઉઠે છે એક અવાજ.

સર્વ જીવોમાં મૈત્રીભાવ હો, કરવું સૌને કરુણાદાન,
વેરઝેરના ઝેર ભૂલીને, અમૃતરસનું કરવું પાન;
આજ મારા અંતરમાં ઉઠે છે એક અવાજ.

અન્ય જીવોના ગુણ જોઈને, મનમાં રહેજો મુદિતભાવ,
વૈરી પ્રત્યે સદાયે રહેજો, મુજ મનમાં બસ સમતાભાવ;
આજ મારા અંતરમાં ઉઠે છે એક અવાજ.

વીત્યું જે મુજ આયખું આખું, દુભવ્યા જે જીવોને આજ,
કરજો મારા દોષ માફ તે, દેજો સહુને બહુ સુખ સાજ;
આજ મારા અંતરમાં ઉઠે છે એક અવાજ.

અંતિમઘડીએ સદ્ગુરુદેવનો, રહેજો મુજ મસ્તક પર હાથ,
હૃદયકમળમાં મૂર્તિ તમારી, નીરખું વારંવાર ગુરુરાજ !
આજ મારા અંતરમાં, ઉઠે છે એક અવાજ.

આશા મારી અંતરની મેં, તમને જણાવી હે ગુરુરાજ !
શક્તિ દેજો, પૂરી કરજો, વિનવું તમને હે ગુરુરાજ !
આજ મારા અંતરમાં, ઉઠે છે એક અવાજ.

પૂજ્યશ્રીની ધ્યાનદશા...

પાના નં. ૩૮ પરથી ચાલુ...

પોતાના વિચારો પકડી શકતાં હતાં અને જ્યારે અતીન્દ્રિય આનંદનું વેદન થયું ત્યારે મન વિલય પામ્યું. પરંતુ તે વેદનનું જાણનાર તો મન હતું ને?

કોઈ મા ને પોતાના બાળક પર પ્રેમ ઉભરાય છે, ત્યારે એક પ્રકારની લાગણી છે, જેનું મન જાણનાર છે. તેમ જે અનુભવનું વેદન થયું તેનું જાણનાર મન છે. મનજીભાઈને બરોબર ખબર છે કે આત્માનું આસ્વાદપણું આવું છે. અતીન્દ્રિય આનંદ પૂર્વે અને પશ્ચાત્ તેની સાક્ષી આપનાર મન છે, કારણ મન આત્મદ્રવ્ય જેવા અમૂર્તિક પદાર્થને પણ વિષય કરે છે. તેથી કહ્યું છે કે, ‘**एकाग्र चिन्तानिरोधो ध्यानम्**’ આવું ધ્યાનનું લક્ષણ અનુભવદશામાં સંભવે છે. મન વિના જુદા જ પરિણામ સ્વરૂપમાં પ્રવર્તતા નથી. તેથી સ્વાનુભવને મનજનિત પણ કહીએ છીએ. આ રીતે અતીન્દ્રિય કહેવામાં અને મનજનિત કહેવામાં કાંઈ વિરોધ નથી. માત્ર વિવક્ષાભેદ છે.

મનજનિતનો એક અર્થ એવો પણ થઈ શકે કે પૂજ્યશ્રીએ જ્યારે ‘શુદ્ધ ચિન્મયં એકમેવ’ ના જાપના શબ્દોનો છેલ્લો આશ્રય લીધો ત્યારે બીજી ઈન્દ્રિયો સ્થિર હતી, હજુ સવિકલ્પ દશા હતી અને ત્યારે આત્માને મન દ્વારા ભાવ્યો હતો. તેને કારણે નિર્વિકલ્પ દશા તેમને પ્રાપ્ત થઈ તેથી તે મનજનિત હોઈ શકે.

છેલ્લે પૂર્ણાહુતિ સમયે તેનો સાર કાઢીએ:-

(૧) અતીન્દ્રિય આનંદની વેળાએ મતિશ્રુતજ્ઞાનની હાજરી છે તેથી મનજનિત કહી શકાય, પરંતુ જ્ઞાની ધર્માત્મા તે સમયે માત્ર આનંદનું વેદન વેદે છે અને સુખનો ભોગવટો કરે છે.

(૨) જેટલા કષાયના અભાવપૂર્વકનું ચારિત્ર વર્તે છે, તેટલો આનંદ અનુભવાય છે,

(૩) અતીન્દ્રિય આનંદના વેદન સમયે જે વેદનનું જ્ઞાન થયું તે મનને થયું.

(૪) જ્ઞાનીના જ્ઞાનમાં જ્યારે પાંચ ઈન્દ્રિય અને મનનું કાર્ય અટકે છે ત્યારે જ અતીન્દ્રિય આનંદ વેદાય છે.

વિશ્વાસના દેવતા

ગૌરીશ પોરીઆ

ઓ મારા વિશ્વાસના દેવતા ! આ જગતમાં તારા સિવાય એવું કોણ છે જેના ઉપર હું વિશ્વાસ મૂકી શકું ? કુટુંબીજનો, મિત્રો, આત્મીયજનો, સંબંધીઓ વગેરે તો ક્યારે પોતાનો વ્યવહાર બદલી નાખશે તે નક્કી નહીં. ક્યારે વિરુદ્ધમાં જઈને ઊભા રહેશે તે કળવું મુશ્કેલ છે. કોણ ક્યારે ક્યારે પલટી જશે એ કોઈ જાણતું નથી. ક્યારે દગો દઈને પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લેશે તે પારખવું મુશ્કેલ છે. હું તો માત્ર તારા ઉપર જ ભરોસો રાખીને મારા જીવનવ્યવહારની નાવ ચલાવ્યે જાઉં છું. તું કદી કોઈને દગો દેતો નથી. તું કોઈને અધરસ્તે છોડીને ચાલ્યો જતો નથી. જેણે જેણે તારી ઉપાસના કરી છે, જેણે જેણે તારી પૂજા-અર્ચના કરી છે તેને તેને તેં તિમિરમાં પણ તેજસનો અનુભવ કરાવ્યો છે.

“વિશ્વાસે વહાણ ચાલે” કહેવત ઘણા અનુભવી વડીલોએ અમસ્થી નથી બનાવી. શઢ વિનાની હોડી હોય, હલેસાં પણ સાથમાં ન હોય, ચારે બાજુથી તોફાનમાં ફસાયેલું વહાણ હોય તેમ છતાં અડગ વિશ્વાસ હોય તો તે જ હોડી, તે જ વહાણ કિનારા સુધી સહીસલામત અને હેમખેમ પહોંચી પણ જાય છે. આ તારો પરચો ઈતિહાસમાં ઘણા પ્રસંગોએ નોંધાયેલ છે. વહાણ તો માત્ર ઉદાહરણ છે. સંસારમાં કે જીવનમાં ચારે તરફ અંધકાર ઘેરી વળે, આફત આવી પડે, મુશ્કેલીઓ ઘેરી વળે, આશાનું કોઈ કિરણ નજરે પડતું ન હોય, સ્વજનોનો સહકાર મળતો ન હોય, મિત્રો હડધૂત કરતા હોય- આવા કપરા સમયે તારું સ્મરણ માનસિક બળ પૂરું પાડે છે અને ગમે તેવી વિકટ પરિસ્થિતિમાંથી તું હેમખેમ પાર ઉતારે છે.

દઢ વિશ્વાસથી કરેલું કોઈપણ કાર્ય જરૂર શુભ ફળ આપવાનું જ. જો કોઈપણ કાર્યમાં જરાપણ શંકા-કુશંકા થશે તો એ કાર્ય નિષ્ફળ જવાનું યા તો પૂરેપૂરું, ઈચ્છિત માત્રામાં સફળ થતું નથી, એ એક નિર્વિવાદ વાત છે.

મહાભારતના ભીષણ યુદ્ધ વખતે એક રાત્રિએ

અર્જુન આરામથી ઘસઘસાટ ઊંઘ લેતો હતો ત્યારે શ્રીકૃષ્ણએ આવીને પગનો અંગૂઠો ખેંચી તેને જગાડ્યો અને કહ્યું, “હે અર્જુન, હે ધનુર્ધર, આવતી કાલે ગુરુ દ્રોણાચાર્ય કૌરવોની સેનાનું નેતૃત્વ કરનાર છે અને તું નિષ્ક્રિય થઈને ઊંઘી રહ્યો છે ?” ત્યારે અર્જુને માત્ર એટલું કહ્યું, “હે બંસીધર, હે શ્રીકૃષ્ણ, આપના જેવા મારા સારથિ હોય અને એનામાં પૂરેપૂરો વિશ્વાસ હોય પછી મારે ચિંતા કરવાની શી જરૂર હોય ?” આમ, વિશ્વાસના દેવતામાં સંપૂર્ણ સમર્પણ કર્યું હોય તો ગમે તેવી ચિંતા, ગમે તેવી મુશ્કેલી, ગમે તેવી વિકટ પરિસ્થિતિ, ગમે તેવી હતાશા કે પછી ગમે તેવી નિરાશા સામે ઊભી હોય, હેમખેમ પાર ઉતરી જવાય છે.

ઓ મારા વિશ્વાસના દેવતા ! હું જાણું છું કે તારા વિના આ જગતનો વહેવાર પણ ચાલી શકવાનો નથી. દરેકમાં તું દઢતાપૂર્વક નિવાસ કરે, કોઈનામાં જરાપણ શંકા-કુશંકા કે અવિશ્વાસના અંકુર ફૂટે તો તું એનો નાશ કરજે અને સન્માર્ગે લઈ જજે એવી મારી અંતઃકરણપૂર્વકની પ્રાર્થનાનો જરૂર સ્વીકાર કરજે.

જીવનના રસ્તાઓ

લાંબા ટૂંકા ઊંચા નીચા છે જીવનના રસ્તાઓ, ભીડ ભરેલા ખાલી ખાલી છે જીવનના રસ્તાઓ. તમે ચાલતા આવ્યા દોસ્તો મારા ઘરના દ્વાર સુધી, બાકી આ તો શૂળ ભરેલા છે જીવનના રસ્તાઓ. સાંજ સવારે લાચારીથી ઝબકીને જાગેલાં તો, છુટા છવાયા ફળિયે ઊભા છે જીવનના રસ્તાઓ. હાલક ડોલક ખાય લથડિયાં, ધૂળ લગાવી ઊભા છે, વૃંદાવન છે ગોકુળ મથુરા છે, જીવનના રસ્તાઓ. રોષ કરે છે નારાજમાં તો પણ ભીની આંખોને, બીતાં બીતાં અપનાવી લે છે જીવનના રસ્તાઓ.

- ગૌરીશ પોરીઆ

વર્તમાન શિક્ષણ, માંગે છે પરિવર્તન.

પારુલબેન ગાંધી

પ્રાસ્તાવિક : કોઈપણ રાષ્ટ્રની પ્રગતિનો આધાર તેની શિક્ષણવ્યવસ્થા પર રહેલો છે. ભારતમાં પ્રાચીન સમયમાં શિક્ષણ લેવા માટે ગુરુકુળ પદ્ધતિ હતી. એ પદ્ધતિમાં ન તો ફી ભરવી પડતી કે ન પુસ્તકોનો ભાર વેંઢારવો પડતો. શિક્ષણની સાથે અધ્યાત્મનું જ્ઞાન સ્હેજે સ્હેજે મળી રહેતું. અભ્યાસની સાથે બુદ્ધિનો વિકાસ અને શારીરિક-માનસિક સ્વસ્થતા મળે તેવી રમત-ગમત અને નૈતિક વિકાસ થાય તેવા સંસ્કારો અન્નિવાર્ય રીતે અપાતા. શ્રમ અને સ્વાવલંબનની સાથે સંસ્કૃતિ-પરંપરાઓ-રીત-રિવાજો અને નીતિ-નિયમોનું પણ સાહજિક રીતે બીજારોપણ થતું. આને કારણે જ ભારત એક વિશ્વગુરુનાં સ્થાને બિરાજતું હતું.

અંગ્રેજોએ ભારતમાં પગપેસારો કરી ભારત પર રાજ કરવા માટે મેકોલે શિક્ષણપદ્ધતિનો પ્રચાર કર્યો, જેના દ્વારા લોકો માનસિક રીતે તેમના ગુલામ બનતાં ગયા. આના પરિણામસ્વરૂપ આ અર્વાચીન શિક્ષણ દ્વારા વકીલો, ડોક્ટરો, એન્જિનીયરો તો તૈયાર થયા પરંતુ માણસાઈવાળો માનવી તૈયાર ન થયો એ ઘણા જ દુઃખની વાત છે. આથી જ વર્તમાને જોઈએ તો મોટાભાગનાં માનવીઓ પાસે ભૌતિક સુખ-સગવડોનો પાર નથી, છતાં મન શાંત નથી. આજનું શિક્ષણ પરીક્ષાલક્ષી છે, જીવનલક્ષી નથી. તેથી ઉચ્ચ ગુણાંક સાથે ઉત્તીર્ણ થનાર વિદ્યાર્થી પણ જગત અને જીવનની પાઠશાળામાં નિષ્ફળ પુરવાર થઈ રહ્યો છે. ઉચ્ચ શિક્ષણ લીધા પછી, લાખો રૂપિયા ખર્ચ્યા પછી પણ બેકારી કે સામાન્ય નોકરી મળવી એ શિક્ષણનાં આખા માળખાની પાયાની કચાશનો જીવતો-જાગતો પુરાવો છે. યુવાવર્ગની હતાશા, કામ ન મળવાની નિષ્ફળતા તેને આત્મહત્યા કરવા તરફ દોરી જાય છે, અથવા તો આવો યુવાન હિંસક બની જાય છે, ગુનાખોર બની જાય છે. અંધકારમય ભાવિ

એ આજના વિદ્યાર્થીની સૌથી ગંભીર સમસ્યા છે.

વળી, આજની શિક્ષણસંસ્થાઓ અબજોની કમાણી તો કરી લે છે, પરંતુ ભારતીય સંસ્કૃતિ, સંસ્કાર, સભ્યતા અને નીતિમત્તાનો છેદ ઉડાડી ફક્તને ફક્ત પશ્ચિમ તરફી માનસિકતા ઊભી કરી રહી છે. એક સમયે ભારત 'વિશ્વગુરુ' ના ઉચ્ચ પદે બિરાજતું હતું. નાલંદા, તક્ષશિલા જેવી વિદ્યાપીઠો વિદ્યાર્થીઓથી ધમધમતી હતી. આજના સ્નાતકો પણ કેલ્ક્યુલેટર વગર હિસાબ નથી કરી શકતા. જ્યારે ભૂતકાળમાં ૮ કે ૧૦ ધોરણ પાસ લોકો આખી પેઢીનો વહીવટ બખૂબી સંભાળતા. આથી જ વર્તમાન-શિક્ષણ-શૈક્ષણિક વાતાવરણ જોઈએ તો નરી નિરાસા સાંપડે છે. માત્રને માત્ર અક્ષરજ્ઞાન અને ગોખણપટ્ટી પર આધારિત, જીવનની મોટાભાગની વિકૃતિઓ જેમાં સમાવિષ્ટ છે તેવી અર્વાચીન શિક્ષણપદ્ધતિ ન તો વર્તમાન યુવાધનને માર્ગદર્શન આપી શકે છે કે ન તો ભવિષ્યને ઉજ્જવળ બનાવી શકે છે, ન તો શાળાઓમાં મોકળું મેદાન છે, ન તો સંરક્ષણની પૂરી વ્યવસ્થા છે. રીક્ષાઓમાં કે સ્કુલવેનમાં ઘેટાં-બકરાની જેમ ભરેલા બાલગોપાલો સાંજે હેમખેમ ઘરે આવે ત્યારે માતા-પિતાને 'હાશ' થાય તેવું વાતાવરણ નિર્માણ થયું છે. આથી જ વર્તમાન શિક્ષણપદ્ધતિ આમૂલ પરિવર્તન જંખે છે. સમાજ અને સરકાર ભેગા મળી વિદ્યાર્થીનો સર્વાંગી વિકાસ થાય તેવી નવી શિક્ષણપદ્ધતિ અમલમાં મૂકે તે આજના સમયની તાતી જરૂરિયાત છે.

વર્તમાન શિક્ષણ કેવું પરિવર્તન જંખે છે તે જોઈએ તો : શિક્ષણ એટલે સભ્યતા અને સંસ્કારનો વારસો, સંસ્કૃતિના મૂળભૂત લક્ષણોની નિરંતરતા અને પરિવર્તન. આ બધાનો સમન્વય સાધીને વ્યક્તિની સાથોસાથ કુટુંબ, સમાજ અને સમગ્ર દેશને નૈતિક, ભૌતિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ બક્ષનાર તત્ત્વ.

આથી આ શિક્ષણનું સ્વરૂપ એવું હોવું જોઈએ કે જે સ્વની ઓળખ કરાવી, ભીતરની વિકૃતિઓને દૂર કરી સમાજમાં સહૃદયતા, સદાચાર, કરુણા અને મૈત્રીભાવનો વિકાસ કરી એક પથ્થરમાંથી મૂર્તિનું સર્જન કરે. વર્તમાને ભણતર એ માતા-પિતા અને બાળકો માટે બોજ બની ગયું છે. તેને સાહજિક બનાવવા નીચેના પરિવર્તન જરૂરી છે:-

(૧) શિક્ષણનું ખાનગીકરણ અને વ્યાપારીકરણ દૂર કરી સરકારી શાળાઓની ગુણવત્તા સુધારવી : જે દેશો શિક્ષણમાં અગ્રેસર છે તેને જોઈએ તો ખ્યાલ આવે કે ત્યાં બધે જ સરકારી શાળાઓ મફતમાં શિક્ષણ પૂરું પાડે છે. દેશમાં જ્યારે નેતાઓના બાળકો અને મજૂરોના બાળકો સાથે શિક્ષણ લેશે ત્યારે જ શિક્ષણની ગુણવત્તા યોગ્ય રીતે જળવાશે.

(૨) સર્જનાત્મકતાનો વિકાસ થાય તેવું શિક્ષણ હોવું જોઈએ : કોઈપણ વિષયનું ઉપરછલું જ્ઞાન નહિ પરંતુ ઊંડાણપૂર્વકનો અને સમજપૂર્વકનો અભ્યાસ જ વિકાસના શિખરે પહોંચાડે છે. ગોખણપટ્ટી નહિ મૌલિકતાસભર ચિંતન-મનન જ જીવનમાં સફળતા અપાવે છે.

(૩) માર્ક્સ યાદશક્તિ પર જ મળે છે, પ્રેક્ટીકલ આધારિત માર્ક્સ દેવા જરૂરી : આજે પુસ્તકમાંથી લીટીએ લીટી, શબ્દેશબ્દનું લખાણ હોય તો ૧૦૦ માંથી ૧૦૦ ગુણ. એ જ વાત મૌલિક રીતે રજૂ કરી હોય, અર્થ એ જ થતો હોય છતાં ઓછા ગુણ. આવું જ્ઞાન જીવનમાં કામ આવતું નથી. ‘પોથીમાંના રીંગણા’ જેવી આ પદ્ધતિ પરિવર્તન ઝંખે છે.

(૪) યોગ, રમત-ગમત, શારીરિક કસરત વગેરેને અભ્યાસના એક અંગ બનાવવા જરૂરી : આજે માત્ર પુસ્તકિયા જ્ઞાનની જે બોલબાલા છે. જેમાં પૈસાનું વળતર વધારે મળે તેવા અભ્યાસરૂમોમાં હાઉસફુલ, તન-મન-જીવન તંદુરસ્ત રહે તે માટે મેદાની કસરતો, રમત-ગમત વગેરે ધ્યાન આપવામાં આવતું નથી. આના પર ખૂબ જ ધ્યાન આપી તેનો શિક્ષણમાં સમાવેશ કરવો જરૂરી છે. યોગને શિક્ષણમાં સમાવવાથી સંપૂર્ણ સમાજમાં હકારાત્મક પરિવર્તન

જોવા મળશે એ વાત દીવા જેવી સ્પષ્ટ છે. આ બધી વસ્તુઓને પ્રાચીન સમયમાં ખૂબ જ મહત્ત્વ અપાતું, હવે વિસરાયું છે. તેને ફરી મહત્ત્વ આપવું જરૂરી.

(૫) સેવા, દાન, પરોપકાર જેવી બાબતોને મહત્ત્વ આપી તેવી પ્રવૃત્તિઓ કરાવવી જરૂરી : ભણવાની સાથોસાથ વૃદ્ધાશ્રમોની મુલાકાત, વડીલોની સેવા, અમુક દિવસે હોસ્પિટલમાં રોગીઓની સેવા, અનાથાશ્રમનાં બાળકોની મુલાકાત જેવી અગત્યની પ્રવૃત્તિઓ કરાવવાથી બાળકો જીવનની વાસ્તવિકતાથી સભાન થશે. આ બાબત તેને જીવનમાં આવતી મુશ્કેલીઓ સામે લડવાની પ્રેરણા આપે છે. વડીલો પ્રત્યે ઉપકાર અને સન્માનની ભાવના પેદા કરે છે, જેનો વર્તમાને લોપ થયેલો જોવા મળે છે.

(૬) કુદરત સાથે સાયુજ્ય કેળવી શાંતિ અને મોકળાશ અનુભવાય તેવું વાતાવરણ જરૂરી : પ્રાચીન સમયમાં કુદરતના ખોળે, હવા-ઉજાસ, સૂર્યપ્રકાશથી ભરપૂર વાતાવરણમાં શિક્ષણ અપાતું, જેથી અપાર શાંતિનો અનુભવ થતો. આજે મેદાનો દુર્લભ બની ગયા છે. બહુમાળી ભવનોનાં બંધિયાર વાતાવરણમાં, સૂર્યપ્રકાશના અભાવમાં ચાલતી શાળાઓ તન અને મન બંને માંદા બનાવે છે.

(૭) સંગીત, નૃત્ય, ગાયન, ચિત્રકલા વગેરેને બરોબરનું સ્થાન આપવું જરૂરી : કળાઓને પ્રોત્સાહન આપી બાળકોની તેના પ્રત્યે રુચિ કેળવાય તેવું વાતાવરણ ઊભું કરવું ખૂબ જરૂરી છે. આમ કરવાથી સંતોષ સાથે માનસિક શાંતિ મળે છે. લોકોનાં જીવનમાં ઉત્સાહ, ઉમંગ અને શક્તિઓ વધશે. માનસિક તાણ ઘટશે.

(૮) પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિનું સંતુલન : આજે બાળકો ૧૨-૧૫-૧૮ કલાક વાંચન કરે છે ત્યારે જ મનગમતી શાળામાં, શાખામાં પ્રવેશ મેળવી શકે છે. સતત ભણતર માનવીને પાગલ બનાવી દે છે. જ્યારે અભ્યાસ જ ન કરે તો નકામો બની જાય છે. પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ વચ્ચેનું અસંતુલન હતાશા તરફ ધકેલી દે છે. બંને વચ્ચે સંતુલન સ્થપાય તે જરૂરી છે.

(૯) ‘સ્વ’ સાથે ઘટતું સાયુજ્ય અને પ્રાણશક્તિની

ઉપેક્ષા બંને નુકસાનકારક બને છે : પ્રાણ અને મનની ચંચળતા ઘટે અને તે સંયમી બને તો તેનાથી એવી શક્તિ ઉત્પન્ન થાય, જેનાથી અદ્ભુત અને અવર્ણનીય કાર્યો થઈ શકે. ભૂતકાળની ગુરુકુળ પદ્ધતિઓમાં આવી વ્યવસ્થા હતી જ. પ્રાણશક્તિની, આત્માની, સ્વની તાકાતથી માનવી અજાણ છે. તેની ઓળખ થાય તે મહત્ત્વનું જ નહિ, અનિવાર્ય છે. સ્વની ઓળખ થાય તેવી વ્યવસ્થા ગોઠવવી જરૂરી.

(૧૦) સંયમ, વિનય અને વિવેકનું જ્ઞાન આપે તેવી શિક્ષણવ્યવસ્થા જરૂરી : આ ત્રણેય ગુણોને કારણે જ માનવી પશુથી જુદો પડે છે. વર્તમાન શિક્ષણ પદ્ધતિ સંયમને બદલે ઉત્તેજના વધારે છે; જેને કારણે વિદ્યાર્થીઓમાં દિન-પ્રતિદિન ગુનાખોરીનું પ્રમાણ વધતું જાય છે. અત્યારે તો સમય એવો આવ્યો છે કે ભણેલા-ગણેલા વ્યક્તિઓ જ વધુ ગુના કરતાં હોય છે. આ પદ્ધતિ ધરમૂળથી ફેરફાર માંગે છે. ગુરુકુળ આધારિત શિક્ષણવ્યવસ્થા આનું સમાધાન બની શકે.

(૧૧) અધ્યાત્મ અને વિજ્ઞાનનો સમન્વય જરૂરી : એકલું અધ્યાત્મ વ્યક્તિને નિષ્ક્રિય બનાવી શકે છે અને એકલું વિજ્ઞાન પરિણામ લાવી શકતું નથી, પરંતુ બંનેનો સમન્વય એક નવી જ ઊંચાઈએ પહોંચાડે છે. એક અભિનવ સંસ્કૃતિનો અભ્યુદય થઈ શકે છે. જેમ કે વૈજ્ઞાનિકોને પીનિયલના શારીરિક કાર્યની ખબર છે પરંતુ તેના પર ધ્યાન એકાગ્ર કરી ક્રોધ શાંત કરી શકાય છે તેની ખબર નથી. બંનેનો સમન્વય સુચારુરૂપે કાર્ય કરી શકે છે.

(૧૨) શિક્ષણનો મહત્ત્વનો-મૂળભૂત ઉદ્દેશ ચારિત્રધડતર અને સદ્ગુણોની ખીલવણી હોવો જોઈએ : ‘ભણો અને પછી નાણાંની ટંકશાળ પાડો’ આ જ વર્તમાન શિક્ષણનો ઉદ્દેશ બની ગયો છે, જેણે માનવીને શિખર પરથી ખીણમાં ગબડાવી દીધો છે. શિક્ષણ સાધ્ય ન બનતા પૈસા કમાવાનું સાધન માત્ર બની ગયું છે. ચારિત્રનિર્માણનો મહત્ત્વનો મુદ્દો બાજુ પર ધકેલાઈ ગયો છે. આથી જ ભ્રષ્ટાચાર, અનીતિ અને ઉદ્ધતાઈ ઠેર ઠેર નજરે પડે છે.

વળી, વર્તમાને સ્વસ્થ-નિખાલસ-ખેલદિલ

હરીફાઈને બદલે ગળાકાપ સ્પર્ધા નજરે પડે છે. મંઝીલે પહોંચવા ધીરજ, ખંત અને કઠિન પુરુષાર્થ ખૂબ જ અગત્યના છે તેને બદલે શોર્ટકટ દ્વારા આગળ વધવાની જિજ્ઞાસા આજના યુવાવર્ગની ઓળખ બની છે. રાગ-દ્વેષ-ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-કપટ-અદેખાઈ જેવા દુર્ગુણોને દેશવટો આપી પ્રેમ, કરુણા, અનુકંપા, મૈત્રીભાવ, નિઃસ્વાર્થપણું, ક્ષમા, સરળતા, સંતોષ, નિખાલસતા જેવા ગુણોની ખીલવણી ખૂબ જ જરૂરી. સદ્ગુણોના વિકાસના અભાવમાં ભૌતિક, સામાજિક, આધ્યાત્મિક અને રાજકીય વિકાસ શક્ય જ નથી.

(૧૩) સંસ્કૃતિનું જતન કરી તેને ઉજ્જવળ બનાવે એ જ સાચું શિક્ષણ : સંસ્કૃતિ એ જે તે સમાજની આરસી છે. પૂર્વની સંસ્કૃતિ ત્યાગપ્રધાન છે. પર્યાવરણપ્રેમ, જીવદયા, મૈત્રી, કરુણા, સર્વધર્મસમભાવ, અનેકાંતની સાધના, સમતા, સાદગી અને સંસ્કારોને પ્રધાનતા આપનાર આ સંસ્કૃતિ પર ભોગપ્રધાન, સ્વાર્થમય ગણતરી, દંભ, વ્યવહાર અને લાગણીવિહીનતાનાં લક્ષણો ધરાવનારી પશ્ચિમી સંસ્કૃતિનું વાવાઝોડું ત્રાટક્યું છે. આપણી સંસ્કૃતિ પર હાવી થઈ કુટુંબપ્રથા, લગ્નપ્રથા, વડીલોનાં સન્માન જેવી મહત્ત્વની બાબતોની અવગણના કરનાર આ સંસ્કૃતિનો વિરોધ કરી, તેને દેશવટો આપી આપણી સંસ્કૃતિનું જતન કરીશું તો જ દેશનો વિકાસ કરી આગળ વધી શકીશું. માનવતાનાં મૂલ્યોની જાળવણી કરી શકીશું.

(૧૪) ગાંધીજીએ આપેલ માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો પર આધારિત શિક્ષણવ્યવસ્થામાં પરિવર્તન : આપણા શિક્ષણવિદોએ ગાંધીજીએ આપેલા માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોની અવગણના કરી સમગ્ર શિક્ષણવ્યવસ્થાને તળિયે ધકેલી દીધી છે. રાષ્ટ્રના ઘડતર અને વિકાસ માટે ગાંધીજીએ જે સપનાઓ જોયા હતાં તેમાં તેમણે બુનિયાદી તાલીમ આપવી અને શ્રમનું મહત્ત્વ સમજાવી શકે તેવી શિક્ષણસંસ્થાઓને ઉત્તેજન આપવાની વાત કરી હતી. આજે તેનાથી તદ્દન વિરુદ્ધનું વાતાવરણ છે. આજે દરેકને એ.સી.

ઓફિસમાં બેસી કામ કરવું છે, હાથ-પગ ચલાવવા ગમતા નથી. ફરીથી શ્રમનું મહત્ત્વ સ્થાપિત કરી લોકોને ઉત્પાદક શ્રમ સાથે જોડવા જરૂરી છે.

(૧૫) પોતપોતાની માતૃભાષાનાં ગૌરવ સાથે વિકાસ થાય તે જરૂરી : વર્તમાને જોઈએ તો અંગ્રેજી ભાષાનું પ્રભુત્વ વધ્યું છે. માનવીને પોતાની માતૃભાષા બોલવામાં નાનમ લાગે છે. માતૃભાષાની અવગણના કરનારો ક્યારેય પોતાની માતૃભૂમિને, પોતાના દેશને પ્રેમ કરી શકતો નથી. તે પોતાની જાતને બધાથી મહાન સમજવાના મિથ્યાભિમાનમાં રાચે છે. આવી વ્યક્તિ સહેલાઈથી બીજા સાથે હળીમળી શકતી નથી. આને કારણે આગળ જતાં ઘણી બધી માનસિક સમસ્યાઓ પણ ઊભી થાય છે. આ બધી દૂરોગામી અસરોને દીર્ઘદષ્ટાવંત માણસો જ જોઈ શકે છે. આજે એવા સાચા માણસોને બાજુ પર મૂકી દેવાયા છે, જેનું ગંભીર પરિણામ આપણે સહુ ભોગવી રહ્યા છીએ. હજુ વહેલાં જાગીશું નહિ તો સર્વનાશ નક્કી જ છે.

(૧૬) પાંચ વર્ગોના સોળ મૂલ્યોનો વિકાસ કરવાથી શિક્ષણને મૂલ્ય આધારિત બનાવી શકાશે : વર્તમાન શિક્ષણ મૂલ્ય આધારિત નહિ પરંતુ ‘મની’ આધારિત બની ગયું છે. મૂલ્યોનું મહત્ત્વ નથી રહ્યું. એટલે જ સમાજ પતનની ગતિમાં ધકેલાઈ રહ્યો છે. ફરીથી એ મૂલ્યોને પ્રસ્થાપિત કરવા જરૂરી જ નહિ, અનિવાર્ય છે. આશા છે આપણે ભવિષ્યને ઉજ્જવળ બનાવવા માટે એ દિશામાં ચોક્કસ આગળ વધીશું જ. એ મૂલ્યો નીચે પ્રમાણે છે :

(૧) સામાજિક મૂલ્ય : કર્તવ્યનિષ્ઠા, ફરજપાલન, સ્વાવલંબન (શ્રમ) (૨) બૌદ્ધિક મૂલ્ય : સત્ય, સમન્વય, નિરપેક્ષતા, માનવીય એકતા (૩) માનસિક મૂલ્ય : માનસિક સંતુલન, ધૈર્ય (૪) નૈતિક મૂલ્ય : પ્રામાણિકતા, કરુણા, સહઅસ્તિત્વ (૫) આધ્યાત્મિક મૂલ્ય : અનાસક્તિ, સહિષ્ણુતા, મૃદુતા, અભય, આત્માનુશાસન

ઉપસંહાર :- શિક્ષણ એને કહેવાય જેના દ્વારા સર્વાંગી વિકાસ થાય. સર્વાંગી વિકાસના ચાર પાસાનો વિકાસ

અપેક્ષિત છે. (૧) શારીરિક (૨) માનસિક (૩) બૌદ્ધિક (૪) ભાવનાત્મક. વર્તમાન શિક્ષણમાં પ્રથમ બે પાસા પર ધ્યાન અપાય છે, બીજા બે પાસાની ઉપેક્ષા થઈ ચૂકી છે. આ અસંતુલન તાકીદે દૂર કરવું જરૂરી છે.

પ્રાચીન શિક્ષણમાં ધર્મ-અર્થ-કામ અને મોક્ષ એ ચાર તબક્કાઓને સરખું જ મહત્ત્વ અપાતું. તેનાથી માનવજીવન નિરંકુશ, બેફામ કે બોજારૂપ ન બનતું. જીવવા જેવું લાગતું. આજે ધર્મ અને મોક્ષ એ બે તબક્કાની ધોર ઉપેક્ષા થઈ રહી છે અને અર્થ અને કામ પર જ ધ્યાન અપાય છે એટલે જ આધુનિક શિક્ષણે સંસ્કારહીન સાક્ષરને જન્મ આપ્યો છે કે જે રાક્ષસી તાકાત અનેક વિકૃતિઓથી ખદબદે છે.

વળી, આજે ગુરુ-શિષ્ય વચ્ચે પ્રત્યક્ષ સંબંધ રહ્યો ન હોવાથી સ્વચ્છંદતા અને વિલાસિતાનું સામ્રાજ્ય ઇવાયું છે. બન્ને વચ્ચે પ્રત્યક્ષ સંબંધ સ્થપાય તે જરૂરી છે. સમતાવાન, નિષ્પરિગ્રહી, નિઃસંગ, પરહિતકારી ભોગો પ્રત્યે ઉદાસીન ગુરુ હોવા જોઈએ. શિસ્તબદ્ધ, સેવાપરાયણ, જિજ્ઞાસુ, ચિંતન-મનન પ્રત્યે લગાવ રાખનાર, ગુરુસમર્પિત શિષ્ય હોવા જોઈએ. આવું કરવા માટે ગુરુકુળ પદ્ધતિ કે તેને સંલગ્ન શિક્ષણ વ્યવસ્થાનું માળખું રચાય તે ખૂબ જ જરૂરી છે. શિક્ષણ અને સંસ્કાર એક સિક્કાની બે બાજુ છે તે ક્યારેય ભૂલવું ન જોઈએ.

ગુરુકુળ પદ્ધતિ દ્વારા જ Information - knowledge - wisdom - self realization સુધી પહોંચી શકાય છે. ચોપડીમાંનાં જ્ઞાનને મગજમાં ઉતારી જીવનમાં પ્રયોગ કરવાની કળા તપોવન પદ્ધતિ શીખવાડે છે.

“A Thought without Action is like a Body without soul”

આમ, જ્યાં સુધી એક આદર્શ શિક્ષણ-પદ્ધતિની રચના કરી સમગ્ર દેશમાં લાગુ નહિ થાય ત્યાં સુધી વિકાસ થવો ઘણો મુશ્કેલ છે. શિક્ષણક્ષેત્ર ધરમૂળથી પરિવર્તન માગે છે. સત્વરે એ દિશામાં યોગ્ય પ્રયત્નો થાય એ ઈચ્છનીય છે. ●●●

અતીન્દ્રિય આનંદના વેદનાર્થે પૂજ્યશ્રી એવું દર્શાવતા કે આ કાળમાં વધીને તે ૧૫ થી ૨૦ સેકન્ડનું થઈ શકે. ત્યાર પછી થોડી સ્થિરતા અર્થાત્ તે સમયે જ્ઞાની ધર્માત્માને પોતાનું શરીર જડપણે ભાસ્યમાન થાય. કારણ શરીરમાંથી તેમની વૃત્તિ કહો કે ઉપયોગ કહો, તે બહાર નીકળી આત્મામાં લાગી ગયો હોય. પૂજ્યશ્રી ગુરુદેવ જ્યારે ધ્યાનદશામાંથી બહાર આવે, ત્યારે એમની શરીરની ક્રિયા કોઈક અલગ પ્રકારની જ દીઠેલી છે. ઈન્દ્રિયોથી નિરપેક્ષ તેમની ક્રિયાઓ હતી. તે સમયે તેમની આંખ બંધ રહેવા માંગે છે, પગની એકદમ ધીમી ચાલ નીચી નજર સાથે, અહિંસાનું પાલન કરતી દૃષ્ટિ વર્તાય. આવું ધ્યાન જો સવારે ભક્તિ કરતાં લાગ્યું હોય તો અમુક મુમુક્ષુઓ મૌનપણે હોલમાં તેઓની રાહ જોતાં બેઠા હોય, ને જ્યારે પૂજ્યશ્રી હોલની બહાર નીકળે ત્યારે મુમુક્ષુઓ મૌનપણે તેમની પાછળ વંદના અર્થે જતાં. જ્યારે તેઓ પોતાનું સ્થાન ગ્રહણ કરે ત્યારે આશીર્વાદ અર્થે હાથ પણ ન ઉઠાવતાં, આંખો પાછી બંધ જણાતી અને તેઓશ્રીની અર્ધ ધ્યાનદશા વર્તાતી. કોઈ વખત આવી દશા વખતે વંદનાનો કાર્યક્રમ બંધ રાખવામાં આવતો અને વંદનાનો કાર્યક્રમ હોય તો પણ નીરવ શાંતિનું વાતાવરણ હોય, ભાવોનું ઊર્ધ્વીકરણ થતું જણાય. ઉત્તમ મુમુક્ષુઓ માટે આ પળ ધન્યતાની હોય છે.

પરંતુ પર્યુષણ પર્વના તે દિવસે અને તે સમયે જે ધ્યાન સમયે સ્થિરતા હતી તે ઘણી જ લંબાયેલી હતી. તથા જ્યારે તે સમાધિમાંથી જ્યારે પૂજ્યશ્રી બહાર આવ્યા ત્યારે પણ તે ધ્યાનદશા એટલી લંબાયેલી કે કરપાત્રમાં સૂપ તો ગ્રહણ કર્યો. પરંતુ રાતના કાર્યક્રમમાં જ્યારે તેઓ ઉપસ્થિત થયા ત્યારે પણ તેમની દશા અર્ધ ધ્યાનસ્થ જેવી વર્તાતી હતી. તેમની દશામાં ધ્યાન સમાયેલું હતું. જ્યારે જ્ઞાની ધર્માત્માના આવા ભાવોના પરમાણુઓ સ્વાધ્યાયહોલમાં પ્રસરે ત્યારે વાતાવરણ વિશુદ્ધ હોય છે. સાચા મુમુક્ષુઓના ભાવોની ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ થતી જણાય. આવું દૃશ્ય આ પામરે કદી પણ નથી નિહાળ્યું અને આજ સુધીની આપણી કોઈપણ યાદગાર પળ હોય તો આ પૂજ્યશ્રીનું ધ્યાન છે.

આનું અનુસંધાન આપણે શ્રી આચાર્યકલ્પ

ટોડરમલજીની ‘રહસ્યપૂર્ણ ચિદ્દી’ દ્વારા કરીએ. “હવે સવિકલ્પ દ્વારા જ નિર્વિકલ્પ થવાનું વિધાન કહે છે. તે સમ્યક્દૃષ્ટિ કદાચિત સ્વરૂપ ધ્યાન કરવાનો ઉદ્દેશ થાય છે. ત્યાં સ્વપરનું ભેદવિજ્ઞાન કરે છે. નોકર્મ ભાવકર્મથી રહિત કેવળ ચૈતન્યચમત્કારમાત્ર પોતાનું સ્વરૂપ જાણે, પછી પરનો વિચાર પણ છૂટી જાય.” પરમ પૂજ્યશ્રીએ પહેલાં શરીર નું પ્રેક્ષા કરી હતી કે ભાવનારૂપ વિચારધારાથી પણ હું તેનો જાણનાર જુદો છું. હવે પછી આચાર્યકલ્પ શ્રી ટોડરમલજી કહે છે કે કેવળ સ્વાત્મ વિચાર જ રહે છે; ત્યાં નિજસ્વરૂપમાં અનેક પ્રકારની અહંબુદ્ધિ ધારે છે. કેવી રીતે ધારે છે? હું ચિદાનંદ છું, શુદ્ધ છું, સિદ્ધ છું ઈત્યાદિ વિચાર થતાં સહજ જ આનંદતરંગ ઊઠે છે, રોમાંચ એટલે કે ઉલ્લસિત પરિણામ થાય છે, ત્યાર પછી એવા વિચારો તો છૂટી જાય, કેવળ ચિન્માત્ર સ્વરૂપ ભાસવા લાગે. ત્યાં સર્વ પરિણામ તે સ્વરૂપ વિષે એકાગ્ર થઈ પ્રવર્તે છે. દર્શન જ્ઞાનાદિક વા નયપ્રમાણાદિકના વિચાર એટલે વિકલ્પનો વિલય થઈ જાય છે. એનો અર્થ એમ કે સવિકલ્પ દ્વારા જે સ્વરૂપનો નિશ્ચય કર્યો હતો તેમાં જ વ્યાપ્ત-વ્યાપકરૂપ થઈ એવો પ્રવર્તે છે કે જ્યાં ધ્યાતા-ધ્યેયપણું દૂર થઈ જાય. એવી દશાનું નામ નિર્વિકલ્પ અનુભવ છે. ત્યારબાદ શ્રી ટોડરમલજીએ અત્રે નયચક્રની ગાથા અવતરિત કરી છે. જેનો અર્થ એમ કે તત્ત્વના અવલોકન સમયે અર્થાત્ શુદ્ધાત્માને યુક્તિ અર્થાત્ નય અને પ્રમાણ વડે પહેલાં જાણે, પછી આરાધન સમયે જે અનુભવકાળ છે તેમાં નય, પ્રમાણ છે નહિ કારણ પ્રત્યક્ષ અનુભવ છે.

આગળ કહેલાં શબ્દોને પૂજ્યશ્રી ગુરુદેવના ધ્યાન સાથે સરખાવીએ. પૂજ્યશ્રી ગુરુદેવે ધ્યાનાર્થે એક એક જુદા જુદા અવલંબનના પડખાઓ સેવ્યાં, જેમકે નમસ્કાર મહામંત્રનો જાપ, પરમગુરુઓની પ્રતિમાજીનું ચિત્તના પડળ પર ઉપસ્થિત થવું અને ત્યારબાદ શરીરાનુપ્રેક્ષા. આ રીતે એક એક દૃષ્ટિકોણ એટલે નયો દ્વાર આત્માને પ્રમાણભૂત કરવાની પ્રક્રિયા. ત્યારબાદ ઘંટીના પડનું દૃષ્ટાંત આપતાં જે જણાવ્યું કે ઉપરનું પડ ફરતું રહે છે એટલે તે સવિકલ્પ દશા વખતે લીધેલું અવલંબન તથા નીચેના પડની માફક તેઓ સ્થિર દૃષ્ટિ કરતાં ગયા, જેથી આત્મા

પ્રત્યક્ષ થાય.

સમ્યક્ સન્મુખ જીવ પણ પ્રથમ વાર સમ્યક્ત્વ પામે છે ત્યારે નિયમથી સવિકલ્પ દશા સમયે છેલ્લે શુભભાવનું જ અવલંબન છોડી સ્વાત્મ તત્ત્વની ઉપલબ્ધિ કરે છે. જ્ઞાની ધર્માત્માને પણ આત્મા લક્ષમાં આવતાં, શુભભાવોનું જોર વધતાં દૃષ્ટિ સ્થિર થતાં, શુભભાવો થોડા થોડા વિરામ પામે, સ્થિર ઘંટીના પડમાં અતિ સ્થિરતા જામતાં અતીન્દ્રિય આનંદ આસ્વાદાય છે.

અહીં પરમપૂજ્યશ્રી ગુરુદેવે શુભભાવોનો આશ્રય લેતાં છેલ્લે 'ચિન્મયએકમેવ' ના શબ્દોનું ચિંતન ચાલતાં છેલ્લે તે શુભભાવે પણ અલવિદ્યા લીધી. ત્યારે શુદ્ધ પર્યાયનું અતીન્દ્રિય આનંદ સ્વરૂપે પ્રાગટ્ય થયું. શુદ્ધ પર્યાયે જ્યારે આત્મદ્રવ્યમાં રમણતા કરી ત્યારે શુદ્ધભાવ પ્રગટ થયો. તેના માટે પરમપૂજ્યશ્રી આલેખે છે કે ત્યાં ચિત્તવૃત્તિ સ્થિર થઈ અને આનંદદશા પ્રગટી. રહસ્યમય ચિહ્નમાં આચાર્યકલ્પ રત્નનો દાખલો આપે છે. આપણે તે હારના દાખલાથી સમજીએ, કે હારની ખરીદી સમયે તેના ચળકાટ સંબંધી, તેની ડિઝાઈન સંબંધી, તેના આકાર સંબંધી, તેના દામ સંબંધી વિકલ્પો હોય છે. પરંતુ જ્યારે સ્ત્રીઓ તેને પહેરે છે, ત્યારે વિકલ્પો નથી પણ માત્ર પહેરવાના સુખનો અનુભવ કરે છે. આ જ પ્રમાણે જીવ સવિકલ્પક ધ્યાન દ્વારા નિર્વિકલ્પતાનો અનુભવ કરે છે. જે જ્ઞાન પાંચ ઈન્દ્રિય અને મન દ્વારા પ્રવર્તતું હતું, તે જ્ઞાન સર્વ બાજુથી સમેટાઈ, આ નિર્વિકલ્પ અનુભવમાં કેવળ સ્વરૂપ સન્મુખ થયું. જેમાં મન પણ વિલય પામ્યું. પાછું તે જ્ઞાન ક્ષયોપશમ રૂપ છે. તેથી એક કાળમાં એક જ પદાર્થને વિષય બનાવી શકે છે. તે જ્ઞાન સ્વરૂપ આત્માને જાણવા અર્થે પ્રવર્ત્યું ત્યારે અન્યને જાણવાનું સહેજે બંધ થયું. ત્યાં એવી દશા થઈ કે બાહ્ય અનેક શબ્દાદિ વિકાર હોવાં છતાં, સ્વરૂપ ધ્યાનીને તેની કંઈ ખબર નથી. એ રીતે મતિજ્ઞાન પણ સ્વરૂપ સન્મુખ થયું. આવું વર્ણન 'આત્મખ્યાતિ'માં તથા 'સ્વરૂપ અવલોકન' આદિમાં પણ છે. એટલા માટે જ નિર્વિકલ્પ અનુભવને અતીન્દ્રિય કહીએ છીએ કારણકે ઈન્દ્રિયોનો ધર્મ (માત્ર સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણને જાણે) તે અહીં નથી.

અને મનનો ધર્મ એ છે કે તે અનેક વિકલ્પો કરે, પરંતુ અહીં તે પણ નથી. આવું શ્રી ટોડરમલજી કહે છે. તેથી જે જ્ઞાન મન અને ઈન્દ્રિયોમાં પ્રવર્તતું હતું તે જ જ્ઞાન મન અને ઈન્દ્રિયોના આશ્રય વગર અનુભવમાં પ્રવર્તન કરે છે, તથાપિ આ જ્ઞાનને અતીન્દ્રિય કહીએ છીએ.

આચાર્યકલ્પે હાલ તે સિદ્ધ કર્યું કે અનુભવ એટલે અતીન્દ્રિય જ્ઞાન, તે ઈન્દ્રિય કે મનનો વિષય નથી અથવા તે સમયે ઈન્દ્રિયો અને મનનું અવલંબન જ્ઞાન લેતું નથી, માત્ર સ્વાશ્રિત છે. હવે બીજા દૃષ્ટિકોણથી આચાર્યકલ્પ સમજાવે છે કે સ્વાનુભવ મન દ્વારા થયો એમ કહીએ છીએ કારણકે આ અનુભવતાં મતિશ્રુત જ્ઞાન પણ છે, અન્ય કોઈ જ્ઞાન નથી. જ્યાં સુધી જીવ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત નથી કરતો ત્યાં સુધી તેનું જ્ઞાન ખંડ ખંડ અને મતિશ્રુત જ્ઞાનને અવલંબીને રહેવાનું છે. તથા જ્ઞાની ધર્માત્માને કોઈને એક કષાયના અભાવપૂર્વકનું ચારિત્ર વર્તે છે, કોઈને બે કષાયના અભાવપૂર્વકનું ચારિત્ર વર્તે છે, અને કોઈ અપ્રમત્ત યોગીશ્વરને ત્રણ કષાયના અભાવપૂર્વકનું ચારિત્ર વર્તે છે.

તો ચોથા ગુણસ્થાનકવર્તીને ત્રણ કષાયનો સદ્ભાવ છે. પાંચમાં ગુણસ્થાનકવર્તીને બે કષાયનો સદ્ભાવ છે અને છઠ્ઠા ગુણસ્થાનક જીવને એક કષાયનો સદ્ભાવ છે. જેટલા કષાયના સદ્ભાવપૂર્વકનું ચારિત્ર છે તેને અનુરૂપ અનુભવ સમયે અબુદ્ધિપૂર્વકના વિચારો ચાલુ છે, જે જ્ઞાનીના જ્ઞાનનો વિષય નથી.

આગળ આચાર્યકલ્પ ફરમાવે છે કે મતિશ્રુતજ્ઞાન તે ઈન્દ્રિય તથા મનના અવલંબન વિના હોતું નથી, પરંતુ અનુભવમાં ઈન્દ્રિયોનો તો અભાવ જ છે, કારણ ઈન્દ્રિયોનો વિષય મૂર્તિક પદાર્થ છે, પણ મનનો વિષય અમૂર્તિક પદાર્થ પણ છે. તેથી અહીં મન સંબંધી પરિણામ સ્વરૂપ વિશે એકાગ્ર થઈ અન્ય ચિંતાનો નિરોધ કરે છે. તેથી તેને મન દ્વારા થયું એમ કહીએ છીએ.

સવિકલ્પ દશામાં તો મન હતું ને? આપણે તે મનની વાત કરીએ છીએ, જ્યારે જ્ઞાની ધર્માત્મા

(અનુસંધાન પાના નં. ૩૦ પર)

સમાજ-સંસ્થા દર્શન

સંસ્થાના આગામી કાર્યક્રમોની રૂપરેખા

તારીખ	તિથિ	વાર	વિગત
૧૨-૦૮-૨૦૨૩ થી ૧૯-૦૮-૨૦૨૩	શ્રાવણ વદ-૧૩ થી ભાદરવા સુદ-૪	મંગળવાર થી મંગળવાર	શ્રી પર્યુષણ મહાપર્વ
૧૯-૦૮-૨૦૨૩ થી ૨૮-૦૮-૨૦૨૩	ભાદરવા સુદ-૪ થી ભાદરવા સુદ-૧૪	મંગળવાર થી ગુરુવાર	શ્રી દશલક્ષણ પર્વ
૨૯-૧૦-૨૦૨૩	અસો વદ-૧	રવિવાર	શ્રી આત્મસિદ્ધિ રચના દિન તથા લઘુરાજ સ્વામીની જન્મતિથિ
૧૧-૧૧-૨૦૨૩ થી ૧૪-૧૧-૨૦૨૩	આસો વદ-૧૩ થી કારતક સુદ-૧	શનિવાર થી મંગળવાર	દીપાવલી આરાધના શિબિર
૧૮-૧૧-૨૦૨૩	કારતક સુદ-૫	શનિવાર	શ્રી જ્ઞાનપંચમી
૨૭-૧૧-૨૦૨૩	કારતક સુદ-૧૫	સોમવાર	પરમકૃપાણુદેવ જન્મજયંતિ (દેવદિવાળી)
૦૧-૧૨-૨૦૨૩ થી ૦૩-૧૨-૨૦૨૩	કારતક વદ-૪ થી કારતક વદ-૬	શુક્રવાર થી રવિવાર	પૂજ્યશ્રીની જન્મતિથિ

સંસ્થામાં 'શ્રી દશલક્ષણ પર્વ' નિમિત્તે શ્રી આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર ઘનિષ્ઠ ચિંતનશિબિરનું આયોજન

સંસ્થામાં 'શ્રીદશલક્ષણ પર્વ' નિમિત્તે તા.૨૦-૮-૨૦૨૩ થી તા.૨૮-૮-૨૦૨૩ દરમિયાન શ્રી આત્મસિદ્ધિશાસ્ત્ર ઘનિષ્ઠ ચિંતનશિબિરનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે; જેમાં આદ. બા.બ્ર. સુરેશજીની તત્ત્વચિંતનસભર સ્વાધ્યાયશ્રેણી યોજાશે. એક દિવસમાં સ્વાધ્યાયની કુલ ત્રણ બેઠકો યોજાશે. દરેક બેઠકને અંતે ૨૦ મિનિટનું ધ્યાન રહેશે. આ ઉપરાંત શ્રી જિનાભિષેક, શ્રી જિનપૂજા, ભક્તિ વગેરે કાર્યક્રમો રાખેતા મુજબ રહેશે. છેલ્લા દિવસે સામૂહિક પ્રતિક્રમણ કરવામાં આવશે. શિબિરમાં ભાગ લેવા ઈચ્છતા મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોએ પોતાના ના સંસ્થાના કાર્યાલયમાં નોંધાવી દેવા વિનંતી છે.

શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનને નિર્વાણલાડુ અર્પણ કરવાનો કાર્યક્રમ સંપન્ન

શ્રી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના નિર્વાણ કલ્યાણકદિન નિમિત્તે સંસ્થાના જિનમંદિરમાં શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુને નિર્વાણલાડુ ચઢાવવાનો કાર્યક્રમ ધર્મોલ્લાસમય વાતાવરણમાં સંપન્ન થયો. સૌએ ઉત્સાહપૂર્વક આ કાર્યક્રમમાં ભાગ લીધો હતો. આ શુભ દિને સત્સંગ - ભક્તિના કાર્યક્રમો યોજાયા હતા.

આદ. બા.બ્ર. સુરેશજીની યુ.કે.ની ધર્મયાત્રા સાનંદ સંપન્ન

પરમકૃપાળુદેવના અને પૂજ્ય સાહેબજીના યોગબળથી આદ.બા.બ્ર. સુરેશજીની ૩૦ જુલાઈથી ૧૪ ઓગસ્ટ દરમિયાન યુ.કે. ની ધર્મયાત્રા સાનંદ સંપન્ન થઈ. યુ.કે. ના મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોના પ્રશંસનીય સહયોગના કારણે સારી ધર્મપ્રભાવના થઈ. તસવીરો સહ વિસ્તૃત અહેવાલ આવતા અંકમાં.

સંસ્થાની મુલાકાતે પધારેલ અધ્યાપકગણ

મૂલ્યનિષ્ઠ શિક્ષણ માટે સુપ્રસિદ્ધ શ્રી પુરુષાર્થ વિદ્યાસંકુલ, ભાણવડ, (જિ. દ્વારકા) ના આચાર્યશ્રી ભીમસીભાઈ કરમુર તથા ૬૦ જેટલા શિક્ષકો તા. ૩૦-૮-૨૦૨૩ ના રોજ આપણી સંસ્થામાં દર્શન-સત્સંગ અર્થે પધાર્યા હતા. સમણ શ્રુતપ્રજ્ઞજીની શુભ પ્રેરણાથી પધારેલ અધ્યાપકગણે સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોની મુલાકાત લીધી હતી. રાત્રે ભક્તિ-સત્સંગમાં સૌએ ભાગ લીધો હતો. આદ. બા.બ્ર.સુરેશજી સાથે ધર્મચર્યા-પ્રશ્નોત્તરીનો કાર્યક્રમ યોજાયો હતો.

૧૫ મી ઓગસ્ટ (સ્વાતંત્ર્યદિન)ની સંસ્થામાં ઉજવણી

દેશરક્ષા, સંસ્કૃતિરક્ષા, ધર્મરક્ષા, પર્યાવરણરક્ષા અને જીવરક્ષાની ભાવના પ્રત્યેક ભારતીય નાગરિકોમાં હોવી જોઈએ. જો દેશ સુરક્ષિત હશે તો સંસ્કૃતિ અને ધર્મરક્ષા સંભવી શકે. માટે આપણામાં દેશપ્રેમની ભાવના અને કર્તવ્ય અનિવાર્ય છે. પૂજ્યશ્રી આત્માનંદજીમાં પણ દેશપ્રેમ અને દેશસુરક્ષાની ભાવના દૃષ્ટિગોચર થતી હતી. પૂજ્યશ્રીના સ્વાધ્યાયમાં પણ અવારનવાર દેશભક્તિ ઝળકતી હતી. સંસ્થા સંચાલિત ગુરુકુળના વિદ્યાર્થીઓ અને મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોમાં દેશપ્રેમની ભાવના જવલંત રહે તેવા ઉદ્દેશથી આપણી સંસ્થામાં ૭૭માં સ્વાતંત્ર્યદિનની ઉજવણી કરવામાં આવી.

સવારે 'દેશભક્તિના નારા'ના ઉચ્ચારણ સાથે ગુરુકુળના વિદ્યાર્થીઓએ પ્રભાતફેરી કાઢી હતી. વિદ્યાર્થીઓનો રાષ્ટ્રપ્રેમ સરાહનીય છે. પૂજ્ય બહેનશ્રી તથા સંસ્થાના પ્રમુખ આદ.શ્રી નીતિનભાઈના વરદ હસ્તે ધ્વજવંદનનો કાર્યક્રમ યોજાયો, પૂજ્ય બહેનશ્રીએ સત્ય, અહિંસા, ચોરી ન કરવી... વગેરે મહાત્મા ગાંધીજીના ૧૧ નિયમોનો ઉલ્લેખ કરી, દેશ પ્રત્યેની ફરજોને નિષ્ઠાપૂર્વક બજાવવાનો અનુરોધ કર્યો હતો. રાત્રે ગુરુકુળમાં બાળકોએ દેશભક્તિના ગીતો પ્રસ્તુત કર્યા હતા. રાત્રે 'રક્ષક' નામની દેશભક્તિની ફિલ્મ બતાવવામાં આવી હતી. સમગ્ર કાર્યક્રમની તૈયારીમાં સંનિષ્ઠ ગૃહપતિ શ્રી મેહુલભાઈ તથા શ્રી વૈશાલીબેન પંડ્યાનું યશસ્વી યોગદાન રહ્યું.

સંસ્થામાં રક્ષાબંધન પર્વની ઉજવણી

શ્રી વિષ્ણુકુમાર મહામુનિએ અકંપાચાર્ય અને તેઓના ૭૦૦ શિષ્યોની ઉપસર્ગથી રક્ષા કરી હતી. આ શુભ પ્રસંગની યાદમાં રક્ષાબંધન પર્વ ઉજવાય છે. આ દિવસે શ્રાવકો મુનિઓને આહારદાન આપે છે અને રક્ષા બાંધે છે. આપણી સંસ્થામાં સવારે શ્રી વિષ્ણુકુમાર મહામુનિની પૂજા કરવામાં આવી. આદ.બા.બ્ર. સુરેશજીએ શ્રી વિષ્ણુકુમાર મહામુનિની કથા અને રક્ષાબંધનની ઉજવણી રસપ્રદ શૈલીમાં પ્રસ્તુત કરી હતી. ત્યારબાદ પૂજ્ય બહેનશ્રી અને આદ.બા.બ્ર.શ્રી સુરેશજીએ ગુરુકુળના વિદ્યાર્થીઓ અને મુમુક્ષુ ભાઈ-બહેનોને રાખડી બાંધી હતી.

સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા દાનવીર મહાનુભાવો

સંસ્થાના વિવિધ વિભાગોમાં આર્થિક સહયોગ આપનારા નીચેના દાનવીર મહાનુભાવોને સંસ્થા સાભાર ધન્યવાદ પાઠવે છે :-

ગુરુકુળ :	(૧) શ્રી જવલીનભાઈ શાહ, USA (સાધારણ, રેઈન વોટર હાર્વેસ્ટિંગ)	રૂા. ૧,૨૭,૦૦૩/-
	(૨) શ્રી જયંતીભાઈ આર. પટેલ, અમદાવાદ	રૂા. ૨૫,૦૦૦/-
રેઈન વોટર હાર્વેસ્ટિંગ :	(૧) જય કેમીકલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રા. લી., અમદાવાદ હસ્તે : શ્રી જયેન્દ્રભાઈ હીરાલાલ ખારાવાલા પરિવાર	રૂા. ૧૦,૦૦,૦૦૦/-
	(૨) શ્રી પારસભાઈ મોદી, રાજકોટ	રૂા. ૧,૫૦,૦૦૦/-
	(૩) શ્રી અશોકભાઈ પી. શાહ, મુંબઈ	રૂા. ૧,૦૦,૦૦૦/-
	(૪) શ્રી નવીનભાઈ બી. શાહ, મુંબઈ	રૂા. ૭૫,૦૦૦/-
	(૫) સ્વ. શ્રી પટેલ મૂળજીભાઈ બાલાભાઈ, તલોદ હસ્તે : શ્રીમતી અમથીબેન પટેલ	રૂા. ૫૧,૦૦૦/-
સાધારણ :	(૧) શ્રી લંડન મુમુક્ષુ મંડળ, લંડન હસ્તે : શ્રી ભરતભાઈ બાવીશી, શ્રી જયોત્સનાબેન અલ્તાફભાઈ સામજી, શ્રી ત્રુશિતબેન વિનયભાઈ શાહ, શ્રી જયોત્સનાબેન અશ્વિનભાઈ શાહ (વૈયાવચ્ચ)	રૂા. ૩૧,૭૫૦/-
	(૨) શ્રી પુષ્પાબેન જયંતીભાઈ શાહ, લંડન	રૂા. ૨૬,૨૫૦/-
	(૩) શ્રી જયસુખભાઈ એસ. મહેતા, લંડન	રૂા. ૨૫,૦૦૦/-
	(૪) શ્રી પુરુષાર્થ શૈક્ષણિક સંકુલ, ભાણવડ હસ્તે : શ્રી ભીમસિંગભાઈ	રૂા. ૧૧,૦૦૦/-
	(૫) શ્રુતિબેન શૈલેશભાઈ માલદે, લંડન	રૂા. ૧૦,૫૦૦/-
	(૬) શ્રી ભારતીબેન કોઠારી, USA	રૂા. ૧૦,૦૦૦/-
જ્ઞાનદાન :	(૧) શ્રી અંબાલાલ એસ. પટેલ, ત્રિમંદિર, અડાલજ	રૂા. ૧૧,૦૦૦/-
	(૨) શ્રી હર્ષદરાય ઝવેરચંદ મહેતા, મુંબઈ	રૂા. ૧૧,૦૦૦/-

‘દિવ્યધ્વનિ સહાયક અનુદાતા’ દાનવીર મહાનુભાવો

સંસ્થામાં ‘દિવ્યધ્વનિ સહાયક અનુદાતા’ તરીકે યોગદાન આપનારા દાનવીર મહાનુભાવોને સંસ્થા સાભાર ધન્યવાદ પાઠવે છે :-

(૧)	શ્રી પ્રકાશચંદ્ર ડાહ્યાલાલ શાહ, અમદાવાદ	રૂા. ૨,૧૦૦/-
(૨)	શ્રી અશોકભાઈ જગન્નાથભાઈ દેસાઈ, લોસ એન્જેલસ, USA	રૂા. ૨,૧૦૦/-
(૩)	શ્રી સરલાબેન અશોકભાઈ દેસાઈ, લોસ એન્જેલસ, USA	રૂા. ૨,૧૦૦/-
(૪)	શ્રી હીરા નીલભાઈ દેસાઈ, લોસ એન્જેલસ, USA	રૂા. ૨,૧૦૦/-
(૫)	શ્રી સોન્યા નીલભાઈ દેસાઈ, લોસ એન્જેલસ, USA	રૂા. ૨,૧૦૦/-

વૈરાગ્ય સમાચાર

(૧) ન્યૂજર્સી (અમેરિકા) : આદ. શ્રી પ્રફુલભાઈ લાખાણીના વેવાણ શ્રી નીનાબેન પાટડિયાનું તા. ૨૨-૦૮-૨૦૨૩ ના રોજ ૭૫ વર્ષની વયે દેહાવસાન થયું છે. તેઓ ખૂબ ધર્મપ્રેમી હતા. જીવનભર તેઓએ ખૂબ તપસ્યા દ્વારા કર્મોની નિર્જરા કરી હતી. તેઓ ખૂબ સેવાભાવી હતી. માતા-પિતાની સેવા ઉપરાંત દરેકની સેવા માટે તેઓ તત્પર રહેતા. પરિવાર પ્રત્યેની જવાબદારી તેઓએ નિઃસ્પૃહભાવે બજાવી હતી. તેઓ પોતાના કુટુંબીજનોને ધર્મનો વારસો સોંપતા ગયા છે. તેઓ આપણી સંસ્થામાં અવારનવાર પધારીને સત્સંગ-ભક્તિનો લાભ લેતા હતા. સંસ્થા આયોજિત તીર્થયાત્રામાં પણ તેઓ સહભાગી બન્યા હતા. પૂજ્ય સાહેબજી તથા પૂજ્ય બહેનશ્રી પ્રત્યે તેઓને અત્યંત અહોભાવ હતો. તેઓ ઉદારદિલ અને કર્તવ્યનિષ્ઠ હતા. પૂજ્યશ્રી રાકેશભાઈ ન્યૂજર્સી પર્યુષણ કરાવવા પધારેલા તે દરમિયાન તેઓશ્રીએ સત્સંગનો સારો લાભ લીધો હતો. ૨૧ ઓગસ્ટે પારણા પૂરા કર્યા બાદ ભાવપૂર્વક મિચ્છામિ દુક્કડમ્ કહીને તેઓએ ૨૨ ઓગસ્ટે નશ્વર દેહનો ત્યાગ કર્યો. સ્વર્ગસ્થના આત્માને પ્રભુ શાશ્વત શાંતિ અર્પે તેવી સમસ્ત કોબા પરિવારના પ્રભુને હૃદયપૂર્વકની પ્રાર્થના છે.

જીવનસંકલ્પ : દિવાળી પુસ્તિકા

● વિ. સં. ૨૦૮૦ ●

(૧) દિવાળી પ્રસંગે શુભેચ્છાકાર્ડ માટે અન્ય સુંદર વિકલ્પ

સંસ્થા દ્વારા પ્રકાશિત થનારી નજીવી કિંમતની આકર્ષક, સંસ્કારપ્રેરક પુસ્તિકા - 'જીવનસંકલ્પ', જેની કિંમત છે માત્ર ૧૨ રૂા. (કવર સાથે)

(૨) નામ-સરનામું છાપવા માટે ઓછામાં ઓછો ૧૦૦ પુસ્તિકાઓનો ઓર્ડર હોવો જરૂરી છે. તેનો પ્રિન્ટિંગ ખર્ચ અલગથી ચૂકવવાનો રહેશે.

(૩) નામ-સરનામાના સ્ટીકર્સ મોકલવામાં આવશે, જે જાતે લગાવવાના રહેશે.

(૪) કવર તથા પુસ્તિકા પર લગાડવાના સ્ટીકર્સ (નંગ-૨) ની કિંમત દોઢ રૂપિયા રહેશે.

(૫) ઓર્ડરફોર્મ મુજબ પુસ્તિકાની કિંમત તથા પ્રિન્ટિંગ ચાર્જ તેમજ પોસ્ટેજ ખર્ચની રકમ રૂબરૂ અથવા ઓનલાઈન પેમેન્ટ દ્વારા મોકલવાની રહેશે. બેંકનું નામ વગેરે વિગત આ અંકના પાના નં. ૩ પર આપવામાં આવી છે. જેમનું પેમેન્ટ આવશે, તેમના ઓર્ડર જ સ્વીકારવામાં આવશે તેની ખાસ નોંધ લેવી.

(૬) તા. ૧૧-૧૦-૨૦૨૩ સુધીમાં ઓર્ડરફોર્મ સ્વીકારવામાં આવશે.

પુસ્તિકાના ઓર્ડર માટેના મુખ્ય સંપર્કસૂત્ર :- (૧) શ્રી વિજયભાઈ પટેલ (મેનેજરશ્રી) મો. ૯૩૨૭૦ ૯૦૩૯૩, (૨) શ્રી નીતાબેન (પ્રકાશન વિભાગ) મો. ૯૭૨૩૩૫૦૩૬૯, (૩) ડૉ. શ્રી રાજેશભાઈ સોનેજી (ટ્રસ્ટીશ્રી) મો. ૯૮૨૪૦૪૭૬૨૧, (૪) શ્રી નીતિનભાઈ પારેખ, મુંબઈ (પ્રમુખશ્રી) મો. ૯૮૨૦૩૨૯૨૭૭, (૫) શ્રી શિલ્પીબેન મહેતા (વડોદરા) મો. ૯૪૨૭૩૭૧૮૪૪.

હે ચેતન !

સહજાત્મસ્વરૂપ પરમગુરુ એ મંત્ર સદા તું જપતો જા,
સંતોની પાવન વાણીનો, મં તું દિલમાં ધરતો જા;
અનંતકાળની ભૂલોની તું બાદબાકી હવે કરતો જા,
આ ભવમાં તે સૌ ભૂલોને દૂર હવે તું કરતો જા.

સ્વચ્છંદે તું અતિ દુઃખ પામ્યો, ગુરુને ચરણે નમતો જા,
ઉપકારી ગુરુભગવંતોની, અપૂર્વવાણી તું સુણતો જા;
સૌ જીવોને સમદૃષ્ટિથી હે આતમ ! તું જોતો જા,
જિનદર્શનથી નિજદર્શનનો, અનુપમ લ્હાવો લેતો જા.

રાત છે થોડી ને વેષ છે ઝાઝા, તૃષ્ણા અલ્પ તું કરતો જા,
સત્ય, ન્યાય ને શાંતિ કરુણા, જીવનમાં આચરતો જા;
અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ સર્વ સંજોગે, સમતાભાવ તું ધરતો જા,
સર્વ જીવોની ક્ષમા ચાચીને, વેર સમાપન કરતો જા.

અનંતકાળથી જે તેં કીધું, તે તે હવે તું ત્યજતો જા,
ગુરુદેવે જે કરવા કીધું, તે તે તું કરતો જા;
પરના ગુણની અનુમોદના હે આતમ ! તું કરતો જા,
નિજ દોષોનું દર્શન કરીને, આત્મશુદ્ધિ કરતો જા.

ક્રોધ, માન, માયાને લોભથી, મન વિરામ તું કરતો જા,
રાગ ને દ્વેષના બંધન તોડી, નિંદાથી તું ડરતો જા;
વેદી અસાતા ઘણી તેં ચેતન, હિંસા હવે તું ત્યજતો જા,
પરિગ્રહ ને મૈથુનથી ચેતન ! તું હવે વિરમતો જા.

સૌ જીવોના સુખની ઇચ્છા, હે આતમ તું કરતો જા,
દુઃખીઓના દુઃખને દૂર કરવા, કરુણા દિલમાં ધરતો જા;
મનથી સ્થિર થઈને ચેતન, પ્રભુભક્તિ તું કરતો જા,
આવ્યો છે તું આ સંસારે, જનમ સફળ તું કરતો જા.

- પૂર્ણિમાબેન શાહ

Registered under RNI No. : GUJGUJ/2008/25883

Permitted to post at Ahmedabad PSO on 15th of every month under Postal Regd. No. : L-5-131-GAMC-309/2021-2023
issued by SSP Ahmedabad Valid upto 31-12-2023 - Publication Date 15th of every month

સંસ્થાની મુલાકાતે પધારેલા શ્રી પુરુષાર્થ વિદ્યા સંકુલ, ભાણવડ (જિ. દારકા) ના અધ્યાપકગણ

આ અંકના વિશિષ્ટ સહયોગી દાતા

- ૧ 'દિવ્યધ્વનિ' સપ્ટેમ્બર - ૨૦૨૩ ના અંક માટે નીચેના પ્રત્યેક દાનવીર મહાનુભાવોનો રૂા. ૨૧,૦૦૦/- નો આર્થિક સહયોગ સાંપડ્યો છે. સંસ્થા તેઓશ્રીઓના આ 'જ્ઞાનદાન'ની અનુમોદના કરે છે.
આદ. ડૉ. શ્રી વિપુલભાઈ ભૂપતરાય શાહ (યુ.એસ.એ.) ના આત્મશ્રેયાર્થે
હસ્તે : શ્રીમતી કાંતાબેન હરિલાલ મોહનલાલ શાહ પરિવાર, અમદાવાદ
- ૨ સ્વ. શ્રી શાંતિલાલ મોહનલાલ શાહ તથા સ્વ. શ્રી ચંપાબેન શાંતિલાલ શાહના આત્મશ્રેયાર્થે
હસ્તે : આદ. શ્રી હર્ષદભાઈ શાંતિલાલ શાહ તથા શ્રી સ્નેહલતાબેન હર્ષદભાઈ શાહ પરિવાર, અમદાવાદ
- ૩ આદ. શ્રી મંજુબેન ધીરુભાઈ ડગલી, શ્રી રાજેશભાઈ ધીરુભાઈ ડગલી, વીલેપાર્લે, જુહૂસ્કીમ, મુંબઈ

Printed & Published by Smt. Dr. Sharmisthaben M. Soneji on Behalf of

Shrimad Rajchandra Adhyatmik Sadhana Kendra - Koba - 382 007. Dist. Gandhinagar (Gujarat).

Printed at Bhagwati Offset, 16/C, Bansidhar Estate, Bardolpura, Ahmedabad - 380 004. Editor : Shri Mitesh A. Shah

To,